

METODISKAIS MATERIĀLS JAUNIEŠU KULTŪRPRATĪBAS VEICINĀŠANAI

PRIEKŠVārds

Informācijas pārbagātajā digitālajā laikmetā viegli var atrast datus un faktus, bet tikpat viegli var pazaudēt savu identitāti. Viens no identitātes stūrakmeņiem ir kultūra, kura ir gan atgādinājums par pagātnes vērtībām, gan dzinējspēks jaunradei.

2023. gadā savu 20. gadadienu atzīmē UNESCO Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu, kas pievēršas nemateriālajam jeb dzīvajam mantojumam. Konvencija ir pagrieziena punkts tajā, kā mēs raugāties uz kultūras mantojumu, to "iedzīvinot" un līdzvērtīgos svāra kausos noliekot taustāmus kultūras pieminekļus ar paaudzēs mantotām tradīcijām, zināšanām un prasmēm. Nemateriālais jeb dzīvais vērtību kopums palīdz izprast mūsdienu pasauli un dzīvot tajā, spēcinot kopienas, kas ir gan mantojuma radītāji, gan glabātāji un tālāknesēji.

Īpaši unikālas zināšanas glabā pirmiedzīvotāji un viņu valodas, tādēļ ANO laikposmu no 2022. līdz 2032. gadam ir pasludinājusi par Starptautisko pirmiedzīvotāju valodu desmitgadi. Pirmiedzīvotāju valodu vidū ir arī Latvijā gandrīz izzudusi, tomēr arvien vairāk sargātā lībiešu valoda, kas bagātina Latvijas kultūrtelpu.

Digitālā vide šķietami ir samazinājusi dažādu kopienu, jo īpaši izzušanas draudiem pakļauto pirmiedzīvotāju, saikni ar savām saknēm, tā arī rada jaunus riskus – dezinformāciju, naida runu, apdraudējumu privātam. Vienlaikus tā ir pavērusi vēl nebijušas iespējas jaunām zināšanām un pasaules apvāršņu paplašināšanai, mazinot attāluma un kultūras barjeras starp dažādiem cilvēkiem un atvieglinot citu kultūru iepazīšanu.

Pilnvērtīgi izmantot laikmeta priekšrocības un mazināt kaitējumu palīdz medijpratības un informācijpratības kompetences. Tās ir arī nozīmīgs rīks starpkultūru dialoga, savstarpējas sapratnes un kultūrpratības veicināšanai. Kultūrpratība uzlabo izpratni par sabiedrības vērtībām un uzskatiem, kā arī palīdz atšifrēt vēsturisko un kulturālo kontekstu, kas slēpjas ārpus politiskajiem un ekonomiskajiem aspektiem. Tā veicina dalīšanos ar savu kultūru un atvērtību citām kultūrām, tādējādi veidojot savstarpēju sapratni un cieņu.

UNESCO kā organizācijai, kuras pārraudzībā ir izglītības, zinātnes, kultūras un komunikācijas jomas, ir mandāts digitālo izaicinājumu un kultūras izpratnes veicināšanā. Savienojot kultūras un informācijas tehnoloģiju pasauli vienotā zināšanu kopumā, UNESCO ir radījusi mācību materiālu jauniešiem „Domā kritiski, klikšķini atbildīgi! Medijpratīgi un informācijpratīgi pilsoņi”, kas ļauj orientēties digitālajā laikmetā.

Smēloties iedvesmu UNESCO mācību materiālā, UNESCO Latvijas Nacionālā komisija sadarbībā ar Daugavpils Universitāti un Izglītības iniciatīvu centru ir radījusi ceļvedi, kas jauniešiem palīdzēs pilnveidot savu kultūrpratību un dos prasmes ne tikai atrast, izmantot un uzkrāt informāciju par kultūru, bet arī kļūt par lietpratīgiem kultūras vērtību radītājiem.

“Metodiskais materiāls jauniešu kultūrpratības veicināšanai” sagatavots ar UNESCO Līdzdalības programmas finansiālu atbalstu.

METODISKAIS MATERIĀLS JAUNIEŠU KULTŪRPRATĪBAS VEICINĀŠANAI

Metodiskais materiāls ir paredzēts jauniešu lietpratības izaugsmei, rosinot apzināties savu kultūrpiederību un apgūt prasmes piekļūt, saprast un izmantot informāciju par kultūras daudzveidību.

Jauniešu zināšanu, prasmju un attieksmju sasaiste ar reālo dzīvi un mūsdienu digitālo resursu un instrumentu izmantošana palīdzēs jauniešiem izprast kultūras mantojuma vērtības, stiprinās sociālo atbildību Latvijas kultūras mantojuma saglabāšanā, rosinās piedalīties starpkultūru problēmu risināšanā, kā arī mudinās saskatīt nepieciešamību pastāvīgi pilnveidot savu kultūrpratības kompetenci.

Materiāls vērsts uz jauniešu iesaisti aktīvā izziņas procesā, izmantojot neformālās mācību metodes.

Digitālie resursi tēmu izpratnei un apguvei norādīti aktivitāšu aprakstos. Plašāka informācija, kas palīdz katras tēmas aktivitāšu sagatavošanā un īstenošanā, atrodama materiālā sadaļā "Ceļvedis digitālajā kultūras mantojumā".

Mērķis

Palīdzēt jauniešiem izvērtēt savu kultūrpratību, interaktīvā veidā iepazīt Latvijas kultūras mantojumu.

Mērķauditorija

Materiāls ir veidots tā, lai būtu piemērots dažādu vecumu jauniešiem. Visas aktivitātes ir radoši pielāgojamas atbilstoši jauniešu vecumam, pieredzei un interesēm.

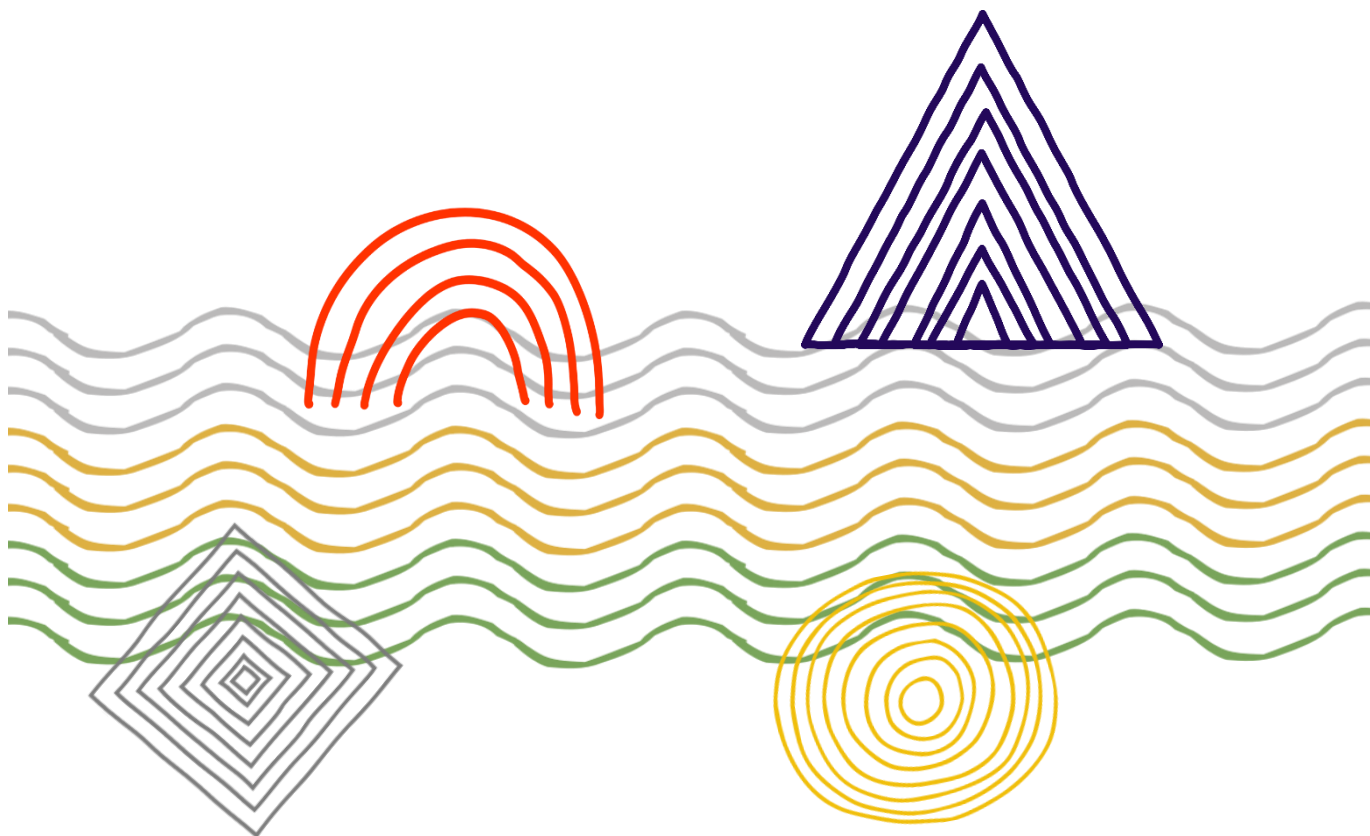
Tēmas

Pirmiedzīvotāji un lībiešu valoda un kultūra.
Jauniešu iesaiste kopienu kultūras procesos.
Dzīvais jeb nemateriālais kultūras mantojums.
Digitālā satura radīšana kultūras daudzveidības aktualizēšanai un starpkultūru dialogam.
Kultūras mantojuma digitalizācija.

Materiālu izstrādāja Daugavpils Universitātes Humanitāro un sociālo zinātņu institūta Ilgtspējīgas izglītības centra profesore PhD Dzintra Iliško un pētniece Dr.paed. Astrīda Skrinda sadarbībā ar Daugavpils Universitātes studentiem un Izglītības iniciatīvu centru.

SATURS

Ievads	5
Pirmiedzīvotāji un lībiešu valoda un kultūra	8
Jauniešu iesaiste kopienu kultūras procesos	20
Dzīvais jeb nemateriālais kultūras mantojums	25
Digitālā satura radīšana kultūras daudzveidības aktualizēšanai un starpkultūru dialogam	33
Kultūras mantojuma digitalizācija	36
Ceļvedis digitālajā kultūras mantojumā	42

IEVADS

Kultūrpratības mērķis ir veicināt indivīdu līdzdalību kultūras aktivitātēs, kas potenciāli sekmē kā vietējo kopienu, tai skaitā jauniešu, tā visas valsts un sabiedrības, tās visplašākajā izpratnē, vienotību un ilgtspēju. Savukārt viens no izglītības uzdevumiem ir sagatavot jauniešus dzīvei un darbam daudz kultūru vidē. Tāpēc būtiski ir nodrošināt gan iespējas, gan atbilstošu, izziņu veicinošu vidi, kas sekmē jauniešu izpratni, iesaisti un kultūras identitātes stiprināšanu. Nemateriālā kultūras mantojuma ilgtspēja ietver jauniešu un kopienu iesaistīšanos arī tā pārmantošanā.¹

Kultūrpratība šajā materiālā skatīta ne tikai kā jauniešu spēja atrast, izmantot un akumulēt informāciju par kultūru, bet arī kā spēja kļūt par lietpratīgu kultūras vērtību veidotāju, sasniedzot kultūrpratības augstāko pakāpi, kad indivīds pārtop no vienkārša informācijas lietotāja par meistarīgu zināšanu pielietotāju.

Mūsdienīgas izglītības apguves procesā tiek akcentēts kultūras izpratnes un pašizpaušmes nozīmīgums, iesaistot jauniešus nacionālas un reģionālas kopienas kultūras dzīvē. Tas veicina dziļāku izpratni par kultūras procesiem, palīdz apzināties kultūras daudzveidīgās izpaušmes un motivē līdzdarboties kultūras mantojuma saglabāšanā un tradīciju pārmantošanā, vienlaicīgi gūstot arī emocionālu un estētisku pieredzi. Augsti attīstīta kultūrkompetence veicina toleranci un stiprina piederības sajūtu Latvijas kultūrtelpai.

Savukārt tehnoloģiju straujā attīstība visās dzīves sfērās veicina kultūras izpaušmju brīvāku pieejamību un tādēļ arī kultūras patēriņu un kopienas līdzdalību tās saglabāšanā un līdzradīšanā. Tas sekmē jaunus kultūras mantojuma pārvaldības modeļus, kas paver plašākas līdzdalības iespējas kopienām, iesaistoties kultūras aktivitātēs un to plānošanā.

Kultūras mantojums tā plašākajā nozīmē ir uztverams gan kā produkts, gan kā process, kas sabiedrībai nodrošina piekļuvi kultūras resursiem, kas ir mantoti no pagātnes, ir aktualizēti mūsdienās un ir nozīmīgi nākamajām paaudzēm kultūrpiederības stiprināšanai un kultūrpratības veicināšanai.²

Mūsdienās pastāv dažādas pieejas mantojuma klasifikācijai. UNESCO piedāvā to iedalīt:

- pēc izcelsmes (kultūras vai dabas mantojums), ar kultūras mantojumu saprotot cilvēka radīto, piemēram, vēsturisko apbūvi, pieminekļus, arheoloģiskas senvietas, kultūrainavas u. c., savukārt dabas mantojumu definējot kā dabas veidojumus un kompleksas dabas teritorijas, kas pilda dzīvotnes funkciju nozīmīgām sugām un izceļas ar augstu zinātnisko, dabas aizsardzības un estētisko vērtību, piemēram, biotopi, dabas parki, rezervāti u. c.;
- kultūras mantojumam pēc satura būtības (materiālais vai nemateriālais kultūras mantojums). Fiziski kultūras priekšmeti tiek uzskatīti par materiālo kultūras mantojumu, piemēram, ēkas, gleznas, manuskripti u. c., savukārt nemateriālais kultūras mantojums ir tādas netveramas vērtības kā paražas, rituāli, zināšanas un prasmes, ko cilvēki nodod no paaudzes paaudzē;
- materiālajam kultūras mantojumam pēc pieejamības, apjoma un robežām izdala kustamās un nekustamās kultūras vērtības, jo katrs no šiem mantojuma veidiem pakļaujas citiem riskiem un saglabāšanas praksēm. Nekustamās kultūras mantojuma vērtības parasti ir apjomīgas to mērogā un nostiprinātas uz zemes, piemēram, vēsturiski ēku kompleksi, pilsētas, pieminekļi, kultūrainavas u. c. Kustamais kultūras mantojums ietver kompakts un

¹ UNESCO (2003). Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu.

Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1533>

² UNESCO (2014). UNESCO indikatori "Kultūra attīstībai": Metodoloģijas rokasgrāmata.

Pieejams: <https://en.unesco.org/creativity/files/cdis-methodology-manual>

pārvietojamas vērtības, piemēram, gleznas, mēbeles, skulptūras, arheoloģiskas senlietas u. c. Kustamo vērtību vidū UNESCO īpaši izceļ dokumentāro mantojumu, kas sevī ietver uz visdažādākajiem informācijas nesējiem fiksētas atmiņas vai informācijas vienības, kas vēsta par nozīmīgiem vēsturiskiem notikumiem, sasniegumiem, personībām un vērtībām. Par dokumentāro mantojumu uzskatāms kā analogi, tā digitāli pieejams informācijas apjoms, piemēram, manuskripti, rasējumi, gravējumi, digitāla māksla, digitalizēti teksti, fotogrāfijas, audiovizuāli materiāli u. c. objekti. Nereti atsevišķi tiek izdalīti arī digitālais mantojums, kas ietver attiecīgajā vidē fiksētas vērtības, tomēr tās teju vienmēr ir piesaistītas kustamiem objektiem, kur tās tiek glabātas, piemēram, serveriem, datoriem, diskam u. tml.

Kultūras mantojums iegūst vērtību tad, kad tas tiek identificēts, pētīts, interpretēts, un kad tam tiek nodrošināta atbilstoša aizsardzības, saglabāšanas un prezentēšanas sistēma.³ Kultūras mantojums ir uztverams kā kopējs labums, kas ir nododams nākamajām paaudzēm.⁴ Eiropas Savienības Padome akcentē līdzdalības nozīmīgumu kultūras mantojuma pārvaldībā, tādējādi veicinot kopienas demokrātisku līdzdalību, ilgtspēju un sociālo kohēziju.⁵ Kultūras mantojuma līdzdalīga pārvaldība ir vērsta uz kopienas, nevalstisko organizāciju, pašvaldību, brīvprātīgo un citu sociālo partneru iesaisti kultūras mantojuma politikas uzraudzībā un īstenošanā.⁶

Kultūras izpausmju izpratne jauniešiem ļauj veidot dziļāku saikni ar savu kopienas kultūru, kā arī dod iespēju iegūt plašāku un globālāku skatījumu. Apgūstot jaunas zināšanas, indivīds sasaista tās ar esošajām zināšanām, kam ir nozīmīga loma arī kultūrpratības apguves procesā.

Jaunieši, kuriem piemīt izkopta kultūrkompetence:

- izprot, kā kultūra ietekmē uzvedību, uzskatus un attiecības daudz kultūru pasaulē;
- apzinās kultūras jūtīgumu, kas var ietekmēt to, kā citu kultūru pārstāvji rīkojas un uztver pasauli;
- izprot stereotipu un aizspriedumu bīstamību par citām kultūrām, spēj komunicēt un mijiedarboties ar citu kultūras grupu pārstāvjiem;
- izprot, kā tehnoloģiju izmantošana ietekmē indivīda pasaules uzskatu, kā arī spēj izmantot tehnoloģijas, lai sazinātos ar indivīdiem un piekļūtu citu kultūru mantojumam/resursiem.

Efektīva kultūras mantojuma pārvaldība ietver ilgtspējības perspektīvu. Tas nozīmē, ka ir jāatrod pareizais līdzsvars starp labuma gūšanu no kultūras mantojuma šodien un tā saglabāšanas nepieciešamību nākamajām paaudzēm. Vieda kultūras mantojuma pārvaldība ir vērsta uz jauniešu piederības sajūtas veicināšanu Latvijas un Eiropas kultūrtelpai, kas sekmē jauniešu izpratni par Latvijas kultūras mantojuma unikalitāti un vērtību sev, kopienai un sabiedrībai kopumā. Jauniešu iesaiste kultūras mantojuma apzināšanā var ietvert daudzveidīgas formas un metodes, iesaistot viņus gan kultūras aktivitātēs, gan piedāvājot izglītojošus pasākumus izglītības iestādēm, uzņēmējiem, pašvaldībām un nevalstiskajām organizācijām.

³ Eiropas Padome (2005). Vispārējā konvencija par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai.

Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-likumi/id/1612>

⁴ European Union (2018). Participatory governance of Cultural Heritage. Report of the Open Method of Coordination Working Group of Member States Experts. Commissioned by the Council of the European Union. Luxembourg: Publication Office of the European Union.

Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b8837a15-437c-11e8-a9f4-01aa75ed71a1>

⁵ Eiropas Savienība (2014). Ceļā uz integrētu pieeju Eiropas kultūras mantojumam.

Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0207_LV.html

⁶ Latvijas Republikas Saeima (2016). Nemateriālā kultūras mantojuma likums.

Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/285526-nemateriala-kulturas-mantojuma-likums>

Aktivitāte

IZVEIDO SAVU/GRUPAS/KLASES KULTŪRPRATĪBAS PASI!

Ievadaktivitāte kultūrpratības jautājumu aktualizēšanai

Mērķis	Rosināt jauniešus apzināties aspektus, kas veido un ietekmē viņu kultūrpratību.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši apzinās savu kultūrpratību, tās dažādos aspektus, saskata grupas/klases dažādību un iespējas savas kultūrpratības pilnveidošanai.
Ilgums	40 minūtes.
Materiāli/aprikojums	Papīrs un kancelejas preces pases gatavošanai un informācijas apkopošanai (flomasteri, skavotāji, līmlenta, šķēres u. c.).

Ja ir iespēja, pases var veidot arī digitāli.

Gaita

Aktivitātes vadītājs piedāvā jauniešiem izveidot savu kultūrpratības pasi, ierakstot tajā atbilstošu informāciju:

Kultūrpratības pase

Mans vārds

Manas valodas

Dzimtā | Varu sazināties, lasīt (citas valodas)

Mana kultūra un citas kultūras

Pārstāvu ... kultūru

Labi pazīstu/manā ģimenē ir...

Esmu saskāries/usies ar citām kultūrām (kur un kādām)

Esmu iecietīgs/a pret... | Esmu neiecietīgs/a pret...

Man patīk ... kultūra, jo... | Man nepatīk ...

Interesantākais kultūras notikums/pasākums pēdējā gada laikā

Manā pilsētā... | Manā valstī ... | Pasaulē ...

Kultūras pasākumi, kurā es piedalījos pēdējā gada laikā

Manuprāt, trīs nozīmīgākie notikumi vēsturē,

kas ietekmējuši manu/manas ģimenes kultūru ... | citas kultūras un to mijiedarbību

Zināšanas par kultūru, vēsturi es smeļos no...

Izmantojot IT, esmu uzzinājis/usi... vai iepazījis/usi...

Vēl savā kultūrpratības pasē gribu ierakstīt...

Katrs savu kultūrpratības pasi veido un noformē, kā vēlas. Kad tā aizpildīta, jaunieši (visi vai brīvprātīgie) iepazīstina ar pases informāciju. Nodarbības vadītājs var izdarīt secinājumus par dalībnieku kultūrpratību.

Jautājumi refleksijai

Kā Tu vērtē savu kultūrpratību?

Kuri Tavas kultūrpratības aspekti Tevi iepriecina, par kuriem Tu ar prieku rakstīji pasē?

Uz kuriem jautājumiem bija grūti atbildēt? Kurus kultūrpratības aspektus Tev būtu

jāuzlabo? Ko Tu varētu darīt savas kultūrpratības pilnveidei?

Pirmiedzīvotāji un lībiešu valoda un kultūra

PIRMIEDZĪVOTĀJI UN LĪBIEŠU VALODA UN KULTŪRA

Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO) laika periodu no 2022. līdz 2032. gadam pasludinājusi par Starptautisko pirmiedzīvotāju valodu desmitgadi (Desmitgade), kuras mērķis ir vērst uzmanību uz pirmiedzīvotāju valodu izušanu un nepieciešamību tās saglabāt, veicinot pirmiedzīvotāju iespējas savas valodas izmantošanā. Pamatojumā teikts, ka “[..] valodas visā pasaulē turpina izzust satraucošā ātrumā. Īpaši apdraudētas ir pirmiedzīvotāju valodas, kuras veido unikālas zināšanu un saziņas sistēmas.”⁷

Pirmkultūru kopienas dzīvo visos pasaules reģionos un aizņem aptuveni 22% no pasaules zemes kopplatības. To skaits ir vismaz 370 – 500 miljoni, un pirmiedzīvotāji pārstāv lielāko daļu no pasaules lielās kultūru daudzveidības; viņi runā gandrīz 7000 pasaules valodās. Lielākās pirmiedzīvotāju grupas visbiežāk uztur ciešu saikni ar vidi un teritoriju, kurā viņi dzīvo. Pirmiedzīvotāji šobrīd veido nedominējošas sabiedrības daļas un darbojas, lai saglabātu, attīstītu un nodotu nākamajām paaudzēm savu senču mantojumu. Tas nepieciešams, lai stiprinātu savu etnisko identitāti kā pamatu savai pastāvēšanai kā tautai, dzīvojot saskaņā ar savām kultūras tradīcijām un tiesībām.⁸ Pirmiedzīvotājiem ir sava kultūra, valoda un vēsture, tomēr raksturīga tendence ir viņu kultūras pakļaušana lielvaras kultūrai.⁹

Pirmkultūru grupas akcentē savu izstumšanu no viņiem tradicionāli piederošām zemēm un teritorijām, viņu pakļaušanu, kā arī viņu kultūru iznīcināšanu, diskrimināciju un pārkāpumus attiecībā uz savas grupas tiesībām.

Pirmiedzīvotāji tiek atzīti par pasaules visneaizsargātākajām un visnelabvēlīgākajā situācijā esošajām un marginalizētajām tautām. Daudzas pirmkultūras joprojām saskaras ar galēju nabadzību un cilvēktiesību pārkāpumiem. Lai gan pirmiedzīvotāji ir aptuveni 5% no visiem pasaules iedzīvotājiem, viņi veido apmēram 15% no visiem pasaules nabadzīgākajiem iedzīvotājiem.¹⁰

UNESCO aktualizē draudus un problēmas, ar kurām saskaras pirmkultūras, vienlaicīgi atzīstot pirmkultūru nozīmīgo lomu pasaules kultūras un bioloģiskās ainavas daudzveidības saglabāšanā. Šobrīd pirmiedzīvotāju kopienas iegūst arvien lielāku atpazīstamību un tiek uzklautas starptautiskos forumos.

Arī ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķu (Dienaskārtība 2030) saturā nozīmīga vieta ir veltīta pirmiedzīvotājiem, uzsverot viņu tiesības uz pastāvēšanu un apdraudējumus. Šis ANO dokuments visām pasaules valstīm izvirza 17 mērķus, kas ietver 169 apakšmērķus. Uz pirmiedzīvotājiem attiecas daži apakšmērķi un to indikatori, kas akcentē pirmiedzīvotāju tiesības uz zemi.

Lībieši ir tikai viena no daudzajām pasaules pirmkultūrām. Lībiešu valoda ir viena no lībiešu kultūrtelpas galvenajām sastāvdaļām. Latvijas Republikas Valsts valodas likums nosaka, ka par pirmiedzīvotāju valodu tiek uzskatīta lībiešu valoda un ir nepieciešama tās saglabāšana, aizsardzība un attīstība.¹¹ “Lībieši ir Latvijas pirmiedzīvotāji, un lībiešu valoda ir viena no pasaules

⁷ UNESCO Latvijas Nacionālā komisija.

Pieejams: <https://www.unesco.lv/lv/jaunums/2019-gads-pasludinats-par-starptautisko-pirmiedzivotaju-valodu-gadu>

⁸ United Nations (2008). United Nations Secretary-General Protect, Promote Endangered Languages, Secretary-General Urges in Message for International Day of World's Indigenous People”.

Pieejams: www.un.org/News/Press/docs/2008/sgsm11715.doc.htm

⁹ International Fund for Agricultural Development (2009). Engagement with Indigenous Peoples Policy.

Pieejams: <https://sdgs.un.org/un-system-sdg-implementation/international-fund-agricultural-development-ifad-25186>.

¹⁰ ANO (2007). Pamatiedzīvotāju tiesību deklarācija.

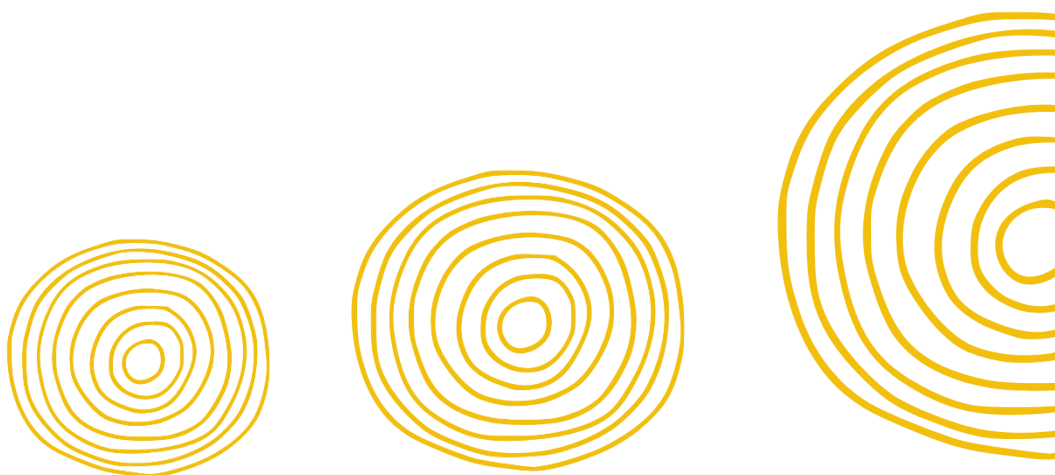
Pieejams: https://site-803147.mozfiles.com/files/803147/ANO-pamatiedz-2007-deklar__2_.pdf

¹¹ Latvijas Republikas Saeima (1999). Valsts valodas likums.

Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/14740-valsts-valodas-likums>

apdraudētākajām valodām, tāpēc Desmitgade un tās rīcības plāna ieviešana arī Latvijā ir nozīmīga, lai nodrošinātu lībiešu valodas pastāvēšanu un turpināšanos,” uzsver Latvijas Universitātes Lībiešu institūta vadītājs Valts Ernštreits. “Putnu modināšana, kurai pieskaņots Desmitgades atklāšanas pasākums, ir viena no savdabīgākajām lībiešu tradīcijām. Lībieši tic, ka gājputni rudenī neaizlido, bet ziemā guļ jūras, upes vai ezera dibenā vai krastā, un pavasarī putni ir jāmodina. Putnu modināšanas brīdis tradicionāli iezīmē lībiešu gada sākumu.”¹²

Lībiešu kultūrtelpu raksturo “daudzveidīgs savstarpēji cieši saistītu nemateriālā kultūras mantojuma vienību kopums, kurā vienuviet vērojami gan tradicionālās, gan modernās kultūras elementi”.¹³ Lībiešu kultūras mantojuma iepazīšana paplašina ikviena cilvēka pasaules redzējumu, stiprina saites ar dabas un cilvēces mantojumu un, izprotot tā atšķirīgo un unikālo būtību, ļauj piedzīvot kultūru daudzveidību un bagātību.¹⁴

¹² Ernštreits, V. (2022). Lībieši aicina uz ANO Pirmiedzīvotāju valodu desmitgades atklāšanas pasākumu Latvijā.

Pieejams: <https://www.lu.lv/en/about-us/ul-media/news/single/t/70784/>

¹³ Ernštreits, V. (2018). Nemateriālā kultūras mantojuma elementa "Lībiešu kultūrtelpa" pieteikums.

Pieejams: <https://nematerialakultura.lv/Elementi/libiesu-kulturtelpa-2018/>

¹⁴ Pušāne, A. (2021). Muktupāvelas, R., Laķes, A., Tjarves, B (Red.). Kultūras mantojuma kopienas: prakses, attīstība un izaicinājumi (246.–274.lpp.). Rīga: Latvijas Kultūras Akadēmija

Aktivitāte

PASAULES PIRMIEDZĪVOTĀJU IEPAZĪŠANA

Mērķis	Rosināt jauniešus iepazīt pasaules pirmiedzīvotāju dažādību.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši apzinās pasaules pirmiedzīvotāju dažādību un daudzveidību, saskata lībiešu vietu viņu vidū.
Ilgums	40/50 minūtes.
Materiāli/aprikojums	Individuālas viedierīces ar interneta pieslēgumu.

Gaita

Jaunieši individuāli iepazīstas ar pasaules pirmiedzīvotāju dažādību, savās viedierīcēs aplūkojot ANO mājas lapā pieejamo izstādi „Pasaules dažādās kultūras caur pirmiedzīvotāju portretiem”. Materiāls pieejams šeit: <https://www.un.org/en/exhibits/exhibit/world-in-faces>

Sadaloties mazās grupās, jaunieši meklē vai modelē fotogrāfiju, ar kuru papildināt šo izstādi, atspoguļojot Latvijas pirmiedzīvotājus – lībiešus.

Jautājumi darba procesa pārrunāšanai:

Kādai būtu jābūt šai fotogrāfijai?

Kādi elementi tajā noteikti jāiekļauj? Kāpēc tie ir svarīgi?

Kāda nozīme ir tam, ka lībieši arī pieder pasaules pirmiedzīvotājiem?

Kad fotogrāfija atrasta vai izveidota, grupa sasēžas aplī. Jaunieši prezentē paveikto un stāsta, kādi elementi apliecina, ka tie ir lībieši.

Aktivitāti var papildināt, piemēram, aicinot jauniešus iztēloties analogiju ar dārzu: iedomāties, ka visi pasaules pirmiedzīvotāji veido pasauli kā krāšņu dārzu. Kāds tas izskatītos?

Jautājumi refleksijai

Kas jādara, lai saglabātu šī dārza košumu un daudzveidību, lai neļautu to nomākt citām kultūrām vai nezālēm? Kas varētu būt šīs nezāles?

Kā kopt šo dārzu? Ko var darīt katrs no mums?

Kas būtu jādara valstij? Kas būtu jādara pasaules organizācijām?

Mērķis	Analizēt informāciju par pirmiedzīvotājiem un rosināt apzināties pasaules pirmiedzīvotāju svarīgākās tiesības.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši veido globālo skatījumu par pirmiedzīvotājiem pasaulē.
Ilgums	40 minūtes.
Materiāli/aprikojums	Individuālas viedierīces ar interneta pieslēgumu, papīra lapas, rakstāmpiederumi.

Gaita

Jaunieši tiek iepazīstināti ar ANO Pamatiedzīvotāju tiesību deklarāciju. Informācija pieejama šeit: https://site-803147.mozfiles.com/files/803147/ANO-pamatiedz-2007-deklar_2_.pdf

Tad jauniešiem jāiztēlojas sevi kā Galveno Likumdevēju Karaļvalstī.

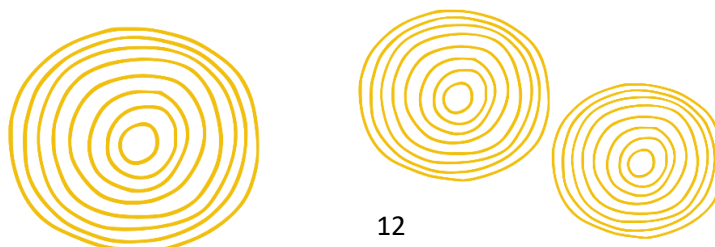
- Katrs individuāli izveido sarakstu ar trīs tiesībām, kuras Karaļvalstī tiek garantētas ikvienam cilvēkam.
- Jaunieši sadalās mazās grupās, iepazīstina pārējos ar savu individuāli izveidoto tiesību sarakstu. Kopīgi veido grupas sarakstu ar 10 tiesībām.
- Jaunie saraksti tiek prezentēti pārējām grupām.
- Jaunieši iztēlojas, ka lido ar gaisa balonu, līdz ņemot tiesību sarakstu. Katra tiesība sver 3 kg. Balons sāk zaudēt augstumu. Lai neietriektos klintīs un turpinātu ceļu, jāatbrīvojas no 9 kg jeb trīs tiesībām. Grupā jāvienojas, no kurām trīs tiesībām Karaļvalstī atteiksieties. Diskusijā jāpamato izvēle.
- Balons vēlreiz sāk zaudēt augstumu. Lai neietriektos koku galotnēs un turpinātu ceļu, jāatbrīvojas vēl no 9 kg jeb trīs tiesībām. Grupā atkal jāvienojas, no kurām trīs tiesībām Karaļvalstī atteiksieties. Diskusijā jāpamato, kāpēc.
- Balons joprojām zaudē augstumu. Lai nenogrimtu ūdenskritumā un turpinātu ceļu, jāatbrīvojas vēl no 9 kg jeb trīs tiesībām. Grupā vēlreiz jāvienojas, no kurām trīs tiesībām Karaļvalstī atteiksieties. Diskusijā jāpamato, kāpēc. Katrai grupai paliek viena, viņuprāt, vissvarīgākā tiesība. Lielajā grupā tā tiek prezentēta. Jāpamato, kāpēc tieši šī tiesība tika uzskatīta par visbūtiskāko Karaļvalstī.

Aktivitāti var pielāgot dažādām vecuma grupām, piemēram, vidusskolas vecuma jauniešiem tiesību saraksts tiek iedots, vecāki jaunieši tās izvēlas paši un izveido savu sarakstu.

Jautājumi refleksijai:

Vai izvēlētās vissvarīgākās tiesības spēj nodrošināt pirmiedzīvotāju kultūras saglabāšanu?
Vai izvēlētās vissvarīgākās tiesības sekmē Karaļvalsts ilgtspējīgu attīstību? Pamatojiet, kāpēc!

MĀCOS RUNĀT UN DZIEDĀT LĪBIEŠU VALODĀ

Mērķis	Rosināt interesi par lībiešu valodu, izmantojot lībiešu valodas apguves rīkus.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši mācās runāt lībiešu valodā, izjūt valodas skanējumu un apgūst dažādus lībiešu valodas vārdus.
Ilgums	60 minūtes.
Materiāli/ aprīkojums	Individuālas viedierīces ar interneta pieslēgumu, darba lapa DZIESMAS "LĒBA" ("MAIZE") VĀRDI lībiešu un latviešu valodā.

Gaita

Jaunieši izmanto lībiešu valodas apguves rīkus, tostarp kartītes lībiešu valodas apguvei, kas pieejamas šeit: <https://livonian.tech/#macibu-lidzekli>. Ar to palīdzību apgūst lībiešu valodas alfabētu, vārdus attiecībā uz radu saimi, krāsu nosaukumus u. c.

Jaunieši mācās pateikt vienkāršus teikumus lībiešu valodā, tādus kā:

Mans vārds ir; Es esmu latvietis/latviete, lībietis/lībiete, igaunis/igauniete; Man ir māsa. Viņas vārds ir .../Man nav māsas; Man ir brālis. Viņa vārds ir .../Man nav brāļa.; Mana mīļākā krāsa ir .

Jaunieši noskatās video materiālu "Septiņas lībiešu valodas stundas – 1. stunda". Tas pieejams šeit: <https://www.youtube.com/watch?v=4p9WIw-YCIs&list=PLEV1Q7DN23kV3811uXfJHWbG3MOK7RjNH>.

Pēc tam vingrinās pateikt video dzirdētos vārdus.

Ieteikums – šo aktivitāti ieteicams īstenot, iesaistot cilvēku, kurš runā lībiešu valodā, lai izvairītos no nepareizas vārdu izrunas.

Jaunieši skatās, klausās video dziesmu un dzied līdzi, izmantojot darba lapu DZIESMAS "LĒBA" ("MAIZE") VĀRDI.

Dziesmas video pieejams šeit: <https://www.youtube.com/watch?v=bqwm9OpmQyA>.

Kādā brīdī aktivitātes vadītājs izslēdz skaņu ierakstu, un jaunieši mēģina dziedāt, izmantojot dziesmas vārdus.

Jautājumi refleksijai

- Vai lībiešu un latviešu valodas ir līdzīgas?
- Kādas skaņas lībiešu valodā visgrūtāk apgūstamas?
- Vai Tu vēlētos mācīties lībiešu valodu? Pamato savu atbildi.
- Kā Tu raksturotu lībiešu valodas skanējumu?
- Vai dziesmu dziedāšana lībiešu valodā Tev palīdzētu, mācoties lībiešu valodu?
- Vai piekrīti apgalvojumam, ka valodu, dialektu izušana ir nenovēršams process? Pamato savu viedokli.

DZIESMAS "LĒBA" ("MAIZE") VĀRDI LĪBIEŠU UN LATVIEŠU VALODĀ

Ma tōb leibō, minnōn um lēba,
ma sīeb leibō vōidagōks.
Sa tōd leibō, sinnōn um lēba,
sa sīed leibō sōīraks.
Ta tōb leibō, tāmmōn um lēba,
ta sīeb leibō vōzāks.
Mēg tōm leibō, mādđōn um lēba,
mēg sīem leibō munāks.
Tēg tōt leibō, tāddōn um lēba,
tēg sīet leibō mōčkaks.
Ne tōbōd leibō, nāntōn um lēba,
ne sīebōd leibō kalāks.
Ma tōb leibō, sa tōd leibō,
ta tōb leibō sīedō!
Mēg tōm leibō, tēg tōt leibō,
ne tōbōd leibō sīedō!
Jōvā um lēba, piemdi um lēba,
magđi um lēba mietāks!
Mustā um lēba, vālda um lēba,
tōurōz um lēba min pierāst!

Es gribu maizi, man ir maize,
es ēdu maizi ar sviestu.
Tu gribi maizi, tev ir maize,
tu ēd maizi ar sieru.
Viņš grib maizi, viņam ir maize,
viņš ēd maizi ar gaļu.
Mēs gribam maizi, mums ir maize,
mēs ēdam maizi ar olu.
Jūs gribat maizi, jums ir maize,
jūs ēdat maizi ar desu.
Viņi grib maizi, viņiem ir maize,
viņi ēd maizi ar zivi.
Es gribu maizi, tu gribi maizi,
viņš grib maizi ēst!
Mēs gribam maizi, jūs gribat maizi,
viņi grib maizi ēst!
Laba ir maize, mīksta ir maize,
garda ir maize ar medu!
Melna ir maize, balta ir maize,
dārga ir maize man!

Aktivitāte

LĪBIEŠU KULTŪRAS BINGO

Mērķis	Gūt pamatzināšanas par lībiešiem, lībiešu kultūru.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši gūst pamata informāciju par lībiešu valodu, literatūru, mākslu un kultūru, tradīcijām un folkloru, vēsturi, pieminekļiem, muzejiem, kopienām.
Ilgums	30 minūtes.
Materiāli/ aprīkojums	Darba lapa LĪBIEŠU KULTŪRAS BINGO, rakstāmpiederumi, darba lapa aktivitātes vadītājam – LĪBIEŠU KULTŪRAS BINGO atbildes.

Gaita

Katrs jauniets saņem darba lapu LĪBIEŠU KULTŪRAS BINGO.

Jāapjautā pārējie aktivitātes dalībnieki un, ja kāds no viņiem var atbildēt apliecinot uz kvadrātiņos rakstīto apgalvojumu, tajā jāieraksta šī dalībnieka vārds.

Ar šo dalībnieku vēlams arī aprunāties par to, ko vai kā viņš zina par konkrēto apgalvojumu.

Kad kādam no dalībniekiem visi kvadrātiņi ir aizpildīti, t. i., tajos ir ierakstīti dalībnieku vārdi, jāpaceļ roka un jāsaka: „BINGO!”

Jauniets, kurš uzdevumu paveicis pirmais, saņem balvu. Tad BINGO uzvarētājs visus iepazīstina ar atbildēm.

Ja kāda dalībnieka vārdu var ierakstīt vairākos kvadrātiņos, to drīkst darīt ne vairāk kā trijos.

Jautājumi refleksijai

Kuru informāciju dzirdējāt pirmo reizi?
Ko no lībiešu kultūras gribētu iepazīt vairāk? Kāpēc?

LĪBIEŠU KULTŪRAS BINGO

Es zinu, kas ir lībieši.	Es zinu, vai lībiešiem ir bijusi sava valsts.	Es zinu, vai lībiešiem ir sava himna.	Es zinu, vai ir atšķirība starp lībiešiem un līviem.	Es esmu bijis/usi kādā no Latvijas vietām, kas vēsturiski saistāmas ar lībiešiem.
Es zinu, kā izskatās lībiešu karogs un ko tas simbolizē.	Es zinu, vai skolās kādreiz varēja mācīties lībiešu valodā.	Es zinu īpašu lībiešu tradīciju Lieldienās.	Es zinu kādu lībiešu tautasdziesmu.	Es varu nosaukt kādu lībiešu valodas cilmes vārdu, kas atrodams latviešu valodā.
Es zinu, kā lībiešu valoda ir ietekmējusi latviešu valodu.	Es zinu, kad izveidota lībiešu ābece.	Es zinu, ar ko lībieši nodarbojušies vēsturiski.	Es zinu, kas ir lībiešu govīs.	Es varu nosaukt vai esmu pagaršojis kādu lībiešu tradicionālo ēdienu.
Es zinu, kur atrodas Lībiešu tautas nams.	Es varu nosaukt vismaz vienu lībiešu organizāciju.	Es zinu, kur Latvijā atrodas pieminekļi seno lībiešu valdniekiem.	Es zinu, kad parādījušās pirmās drošās rakstītās ziņas par lībiešiem.	Es zinu, kur ir Līvu laukums.

LĪBIEŠU KULTŪRAS BINGO atbildes

<p>Es zinu, kas ir lībieši.</p> <p>Baltijas jūras somu tauta, kas jau izsenis dzīvojusi tagadējās Latvijas teritorijā. Lībieši ir Latvijas pirmiedzīvotāji, kas pamazām ieplūduši latviešos.</p>	<p>Es zinu, vai lībiešiem ir bijusi sava valsts.</p> <p>Lībiešiem nekad nav bijusi sava valsts.</p>	<p>Es zinu, vai lībiešiem ir sava himna.</p> <p>Lībiešiem ir sava himna.</p>	<p>Es zinu, vai ir atšķirība starp lībiešiem un līviem.</p> <p>Nav nekādas atšķirības. Tie ir vienas tautas divi nosaukumi.</p>	<p>Es esmu bijis/usi kādā no Latvijas vietām, kas vēsturiski saistāmas ar lībiešiem.</p> <p>Nozīmīgākā apdzīvota vieta ir Rīga, kur jau pilsētas dibināšanas laikā atradās lībiešu apmetnes. Ar lībiešiem saistāmi Ainaži, Aizkraukle, Cēsis, Ikšķile, Kandava, Limbaži, Mazsalaca, Salacgrīva, Salaspils, Talsi, Turaida, Ventspils u. c.</p>
<p>Es zinu, kā izskatās lībiešu karogs un ko tas simbolizē.</p> <p>Lībieši pelnīja iztiku jūrā (zilā krāsa karoga apakšā), un, raudzīdamies uz māju pusi, viņi tālē redzēja liedagu (baltā krāsa vidū) un mežu (zaļā krāsa karoga augšdaļā).</p>	<p>Es zinu, vai skolās kādreiz varēja mācīties lībiešu valodā.</p> <p>Lībiešu valoda nekad nav bijusi iestādes, skolas vai baznīcas pastāvīgā darba valoda. Tā ir lietota tikai ģimenē vai sadzīvē.</p>	<p>Es zinu īpašu lībiešu tradīciju Lieldienās.</p> <p>Lieldienu rītā deva ziedojumu Jūras mātei, lai iegūtu jūras labvēlību. Tad arī notika tā sauktais putnu modināšanas rituāls.</p>	<p>Es zinu kādu lībiešu tautsdziesmu.</p> <p>„Pūt, vējiņi”</p>	<p>Es varu nosaukt kādu lībiešu valodas cilmes vārdu, kas atrodams latviešu valodā.</p> <p>Allaž, jauda, kāzas, kukainis, ķīla, laulāt, loms, muiža, pīlādzis, puisis, puķe, selga, sēne, suga, sulainis, vai, vajag, vimba u. c.</p>
<p>Es zinu, kā lībiešu valoda ir ietekmējusi latviešu valodu.</p> <p>Pamanāmākās lībiešu valodas atstātās pēdas latviešu valodā ir uzsvars uz pirmās zilbes, latviešu valodas lībiskās izloksnes Vidzemē un Kurzemē, kā arī daudzie ikdienā lietojamie aizguvumi.</p>	<p>Es zinu, kad izveidota lībiešu ābece.</p> <p>Lībiešu ābece ir uzrakstīta pirms 75 gadiem, un to izveidojis lībiešu dzejnieks Kārlis Stalte.</p>	<p>Es zinu, ar ko lībieši nodarbojušies vēsturiski.</p> <p>Nozīmīgākā bija zveja. Sievietes apstrādāja zivis, lāpīja tīklus, kopa mājlopus un dārzu. Tāpat audzēja kartupeļus un labību. Papildu peļņas avoti bija meža darbi, darvas tecināšana, ogu un čiekuru lasīšana.</p>	<p>Es zinu, kas ir lībiešu govīs.</p> <p>Lībiešu folklorā aprakstītās un lībiešu ciemos izplatītās zilās govīs daudzviet Latvijā dēvē arī par “lībiešu govīm”.</p>	<p>Es varu nosaukt kādu lībiešu tradicionālo ēdienu.</p> <p>Sālītas un kūpinātas zivis (renģes, brētliņas, butes u. c.); miltu un skābpiena produkti; baltās putraindesas; sklandrausi.</p>
<p>Es zinu, kur atrodas Lībiešu tautas nams.</p> <p>Lībiešu tautas nams atrodas Mazirbē.</p>	<p>Es varu nosaukt vismaz vienu lībiešu organizāciju.</p> <p>Pirmā lībiešu sabiedriskā organizācija – Līvu savienība, Lībiešu kultūras centrs (Līvõ kultūr sidām). Jaunākā organizācija ir nodibinājums „Līvu fonds” (2009).</p>	<p>Es zinu, kur Latvijā atrodas pieminētais seno līvu valdniekiem.</p> <p>Uzkalniņā pie Krimuldas baznīcas atklāta piemiņas zīme līvu valdniekam Kaupo. Daugavas krastā pie Salaspils – pieminētais līvu valdniekam Ako.</p>	<p>Es zinu, kad parādījusās pirmās drošās rakstītās ziņas par lībiešiem.</p> <p>Pirmās drošās rakstītās ziņas par lībiešiem atrodamas Nestora hronikā 11. gs.</p>	<p>Es zinu, kur ir Līvu laukums.</p> <p>Tas atrodas Vecrīgā.</p>

Aktivitāte

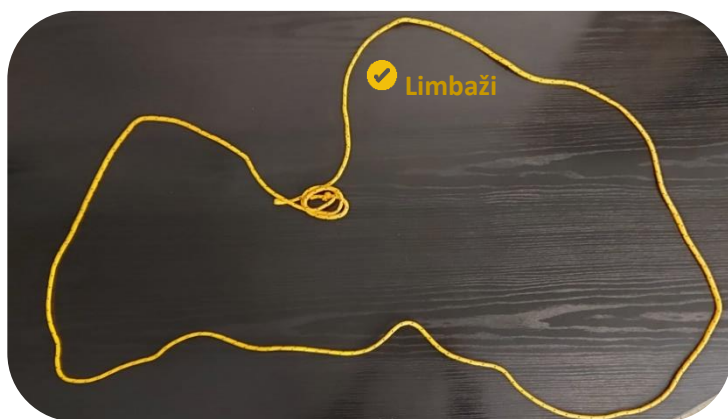
LĪBIEŠU DZĪVE SENOS LAIKOS

Mērķis	Apzināt vietas, kur senatnē dzīvojuši lībieši.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši apzinās lībiešu kultūras mantojumu, raksturo lībiešu apdzīvotās teritorijas senatnē.
Ilgums	30 minūtes.
Materiāli/aprikojums	Darba lapa aktivitātes vadītājam – INFORMATĪVS TEKSTS, papīrs, rakstāmpiederumi, Latvijas karte vai materiāls Latvijas kartes kontūras izveidošanai.

Gaita

Aktivitātes vadītājs, izmantojot darba lapu, iepazīstina dalībniekus ar informāciju par lībiešu dzīvi senatnē.

Klausoties stāstījumu, jauniešiem jāpiefiksē nosaukumi, kas varētu dot norādes, kur Latvijas teritorijā senatnē dzīvojuši lībieši. Pēc tam Latvijas kartē vai pašu veidotā Latvijas kartes kontūrā jāievieto piefiksētie nosaukumi un jāsecina, kuru/-us mūsdienu Latvijas novadu/-us apdzīvoja lībieši.

Piemērs: ar auklu izveidota Latvijas kartes kontūra.

Jautājumi refleksijai

Kas ir bijis svarīgs senajiem lībiešiem dzīvesvietas izvēlē – mežs, zeme vai ūdens tuvums?
Vai Tu esi bijis kādā no vietām, ko senatnē apdzīvojuši lībieši?
Vai tur mūsdienās ir kāda liecība vai norāde uz lībiešu kultūru?

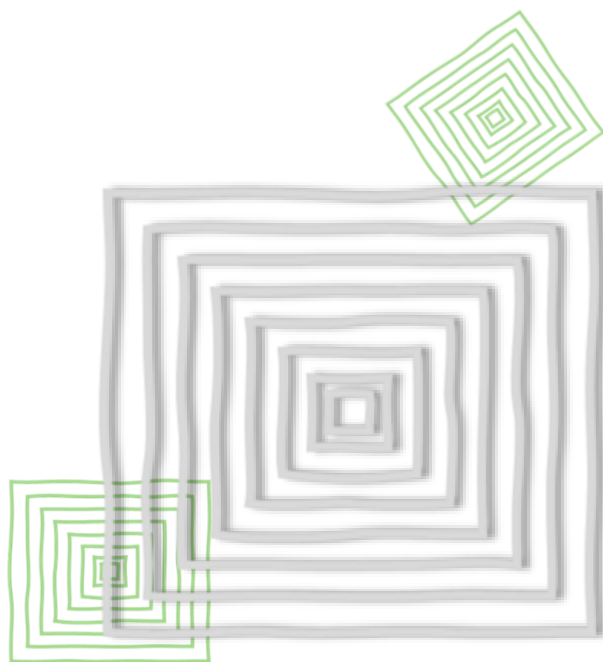

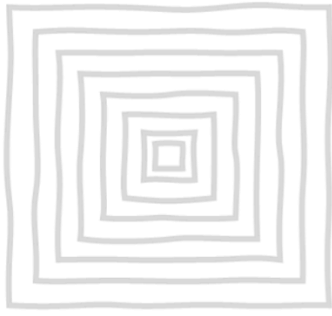
INFORMATĪVS TEKSTS AKTIVITĀTES VADĪTĀJAM

Senatnē lībiešu valodā runāja lielā daļā mūsdienu Latvijas – Kurzemes ziemeļos, Daugavas un Gaujas lejtecē, Vidzemes ziemeļrietumos un nedaudz arī mūsdienu Igaunijas pierobežā. Pamazām, saplūstot ar latviešiem, lībiešu valodas izplatība mazinājās, un 19. gs. vidū tā bija dzirdama vairs tikai Vidzemes un Kurzemes ziemeļos. Atbilstoši tam pieņemts nošķirt lībiešu valodas Vidzemes un Kurzemes dialektu. Vidzemes dialekts, ko dēvē arī par Salacas lībiešu valodu, runāts lībiešu senajā Metsepoles novadā un 19. gs. vidū pierakstīts Salacas un Svētupes apkaimē. Domājams, ka senatnē Vidzemē pastāvēja arī Daugavas, Gaujas un Idumejas lībiešu valodas paveidi. Mūsdienu lībiešu valoda ir lībiešu valodas Kurzemes dialekts, kas sākotnēji runāts Ziemeļkurzemes lībiešu zvejniekciemās. Tam ir divas galvenās izloksnes – rietumu un austrumu, kuras atdala Irbes upe. Lielirbē pie tās ietekas runāta rietumu izloksne ar vairākiem austrumu izloksnes elementiem, tālab reizēm šī ciema valodu dēvē par vidus izloksni. Kurzemes dialekta austrumu izloksne ir mūsdienu lībiešu rakstu valodas pamatā.

Ilgajā saskarē abas – latviešu un lībiešu valoda – ir savstarpēji ietekmējušās. Lībiešu valoda no latviešu valodas ir pārņēmusi izrunas īpatnības, piemēram, atšķirībā no igauņu un somu valodas, lībiešu valodā ir sastopami balsīgie līdzskaņi. Mūsdienu latviešu valodas pamatā ir vidus izloksne, kas vēsturiski veidojusies lībiešu un baltu cilšu – latgaļu, sēļu, zemgaļu un kuršu – saskares teritorijā. Latvijā ir atrodami daudzi lībiskas cilmes vietvārdi: Aģe, Ainaži, Ādaži, Ikšķīle, Imanta, Jugla, Kadaga, Kaibala, Kandava, Kangari, Kaņieris, Kolka, Ķengarags, Lilaste, Limbaži, Lēdurga, Matkule, Nurmuiža, Roja, Ropaži, Tīnūži, Umurga, Užava, Vangaži un citi.

Jauniešu iesaiste kopienu kultūras procesos

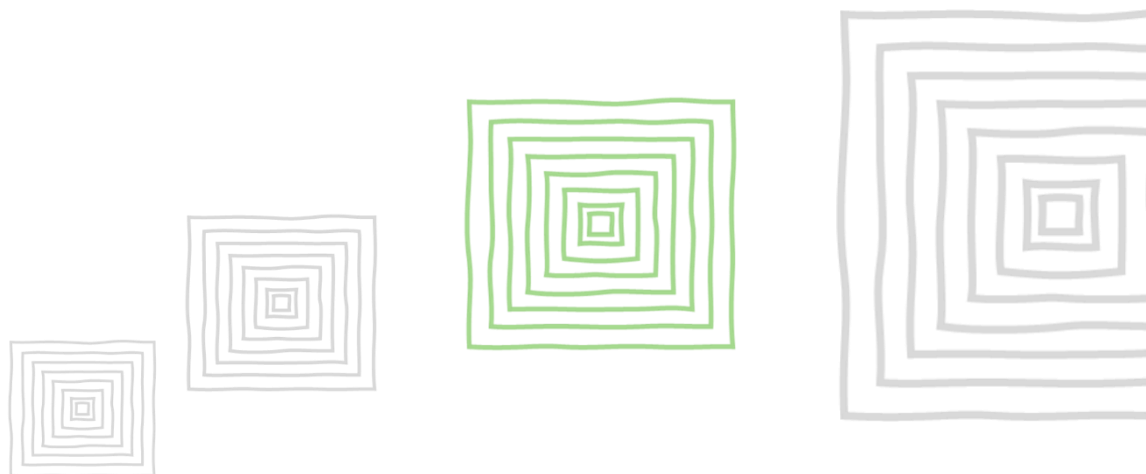
JAUNIEŠU IESAISTE KOPIENU KULTŪRAS PROCESOS

Kultūrpolitikas pamatnostādnēs 2022. – 2027. gadam jauniešu līdzdalības sekmēšana atzīmēta kā būtiska ne tikai nemateriālā kultūras mantojuma vērtību ilgtspējas nodrošināšanai, bet arī mūsdienu kultūras popularizēšanai.¹⁵ Tādēļ nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas procesā īpaši svarīgi ir attīstīt jauniešu prasmi, kopjot mantojumu, to izmantot arī mūsdienīgā un radošā veidā.

Kopienas līdzdalība kultūras mantojuma apzināšanā, kā arī jauniešu iesaiste tajā, veicina pilsoniskas un iekļaujošas sabiedrības veidošanos, tādēļ UNESCO katru gadu organizē Pasaules mantojuma jaunatnes forumu, aktualizējot jauniešu iesaisti mantojuma iepazīšanā un saglabāšanā.¹⁶

Jauniešu līdzdalība kultūras dzīvē un kultūras mantojuma iepazīšanā un saglabāšanā ir nepieciešama, lai jaunieši gūtu izpratni par savu un citām kultūrām, kas paplašina jauniešu redzesloku, stiprina viņu spēju risināt konfliktus miera ceļā un veicina cieņu pret kultūru dažādību. UNESCO veic nozīmīgu darbu, aktualizējot jauniešu iespējas sava kultūras mantojuma iepazīšanai, kas atbilst ANO Ilgtspējīgas attīstības 4. mērķa 7. apakšpunktam. Tas akcentē nepieciešamību veicināt izpratni par kultūras daudzveidību un kultūras ieguldījumu ilgtspējīgā attīstībā. Kultūras mantojuma apgūšana stiprina izglītības kvalitāti un veicina jēgpilnāku jauniešu iekļaušanos sabiedrības procesos, piemēram, ilgtspējīga dzīvesveida attīstībā, nevardarbības, cilvēktiesību un dzimumu līdztiesības nodrošināšanā.

Jauniešu līdzdalībai un iesaistei kultūras procesos ir dažādi līmeņi un formas, kas var atšķirties dažādu kultūras mantojuma veidu gadījumā. Iekļaujoša jauniešu līdzdalība ir pamats kultūras vērtību, zināšanu un prasmju apguvē, lai stiprinātu nacionālo identitāti, latviešu valodu un solidaritāti.

¹⁵ Latvijas Republikas Ministru Kabinets (2022). Par Kultūrpolitikas pamatnostādnēm 2022. – 2027. gadam. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/330444-kulturpolitikas-pamatnostadnes-2021-2027-gadam-kulturvalsts>

¹⁶ UNESCO Pasaules mantojuma jaunatnes forums. Pieejams: <https://whc.unesco.org/en/youth-forum/>

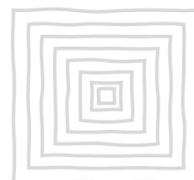
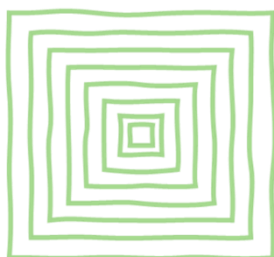
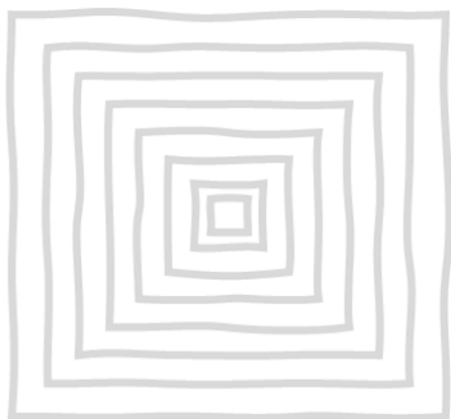
Aktivitāte
ES KULTŪRĀ

Mērķis	Novērtēt savu iesaistīšanos kultūras procesos.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši apzinās un vērtē savu iesaisti kultūras procesos.
Ilgums	40 minūtes.
Materiāli/ aprīkojums	Darba lapa ES KULTŪRĀ, līmlapiņas.

Gaita

Jaunieši, izmantojot darba lapu ES KULTŪRĀ, analizē apgalvojumus par savu iesaistīšanos kultūras procesos, minot konkrētus piemērus. Jaunieši, kuri vēlas, izstāsta visai dalībnieku grupai, ko viņš ir darījis un ko nekad nav darījis, balstoties uz informāciju viņa darba lapā. Jaunieši diskutē, analizē un vērtē savu iesaisti kultūras procesos – cik esam aktīvi, kas visvairāk mūs interesē, ko nekad nesam darījuši u. c.

Tad jaunieši uz līmlapiņām individuāli raksta atbildes uz jautājumu „Ko es gribētu darīt/ izdarīt?”. Iegūtās atbildes aktivitātes vadītājs sagrupē pa tēmām, pielipinot tās visiem redzamā vietā. Analizējot biežāk minētās tēmas, jaunieši kopīgi pārrunā to, ko viņi varētu darīt kopā, ko varētu paši noorganizēt, kādās kultūras norisēs viņi vēlētos iesaistīties.

ES KULTŪRĀ

Pārdomā, vai zemāk minētie apgalvojumi ir attiecināmi uz Tevi pēdējā gada laikā. Ieraksti piemērus otrajā kolonnā.

Apgalvojums	Piemērs Tavai iesaistei
Es svinu latviešu tradicionālos svētkus.	
Es piedalos vides labiekārtošanas pasākumos.	
Es pētu savu dzimtas koku.	
Es ceļoju pa savu tuvāko apkārtni, interesējos par tās vēsturi.	
Es piedalos akcijās, kas ir saistītas ar kultūras mantojumu. <i>Piemēram, "Apceļo Latvijas pilskalnus" vai "Apceļo Latvijas pils".</i>	
Es dzīvoju ēkā vai vietā, kurai ir kultūras mantojuma vērtība.	
Man ir latviešu tautastērps vai tā elementi.	
Es zinu, kādi citu kultūru/ tautību pārstāvji dzīvo manā tuvākajā apkārtnē.	
Es mēģinu saskatīt kopīgo un atšķirīgo starp kultūrām manā kopienā un skolā.	
Es piedalos pasākumos, kas ļauj labāk iepazīt citas kultūras.	

IEPAZĪSTI AMATNIEKUS UN MĀJRAŽOTĀJUS SAVĀ PILSĒTĀ VAI NOVADĀ

Mērķis	Iepazīt un popularizēt amatniekus un mājražotājus savā pilsētā/ novadā.
Sasniedzamie rezultāti	Iepazīst amatnieku vai mājražotāju produkciju un tās tapšanas procesu, apgūst prasmes strādāt tīmekļa vietnē www.canva.com .
Ilgums	Ieteicama kā projekta (vairāku dienu) aktivitāte.
Materiāli/ aprikojums	Mobilais telefons vai fotokamera, pieeja bezmaksas noformēšanas rīkam CANVA.

Gaita

Jaunieši mazās grupās izlozē aktivitātes vadītāja piedāvātos amatniekus (keramiķis, klūgu pinējs, audēja, rokdarbniece, rotu kalējs un citi) vai mājražotājus (biškopis, maizes cepējs, siera meistars, sulu un mājas saldumu ražotājs un citi), kuri darbojas konkrētajā pilsētā vai novadā.

Jaunieši vienojas, kuru tieši izlozēto amatnieka vai mājražotāja profesijas pārstāvi vēlētos iepazīt un izpētīt. Tad grupā izstrādā intervijas jautājumus, paši sarunā ar izvēlēto pārstāvi intervijas vietu un laiku un to veic, iegūstot arī amatnieka vai mājražotāja piekrišanu intervijas laikā iegūto fotogrāfiju turpmākajai publicēšanai.

Pēc intervijas jaunieši veido vizuālo materiālu (piemēram, infografiku, plakātu, reklāmlapu, brošūru u. c.) par iepazīto amatnieku vai mājražotāju ar mērķi iepazīstināt sabiedrību ar šiem cilvēkiem un popularizēt konkrētos ražojumus sociālajos tīklos. Jaunieši apkopo iegūto informāciju, izvērtē, kas ir aktuāls veidojamajam materiālam, atlasa fotogrāfijas, uzraksta tekstu, veido vizuālo materiālu tīmekļa vietnē www.canva.com, kopīgojot to ar citiem lietotājiem.

Izveidoto vizuālo materiālu jaunieši ievieto sociālajos tīklos vai izplata citādā veidā, popularizējot amatnieku/mājražotāju darbu. Noslēgumā jaunieši prezentē izveidotos materiālus viens otram un kopīgi pārrunā, ko ir uzzinājuši par amatniekiem/ mājražotājiem, kā arī aktivitātes veikšanas procesu un ieguvumus no tā.

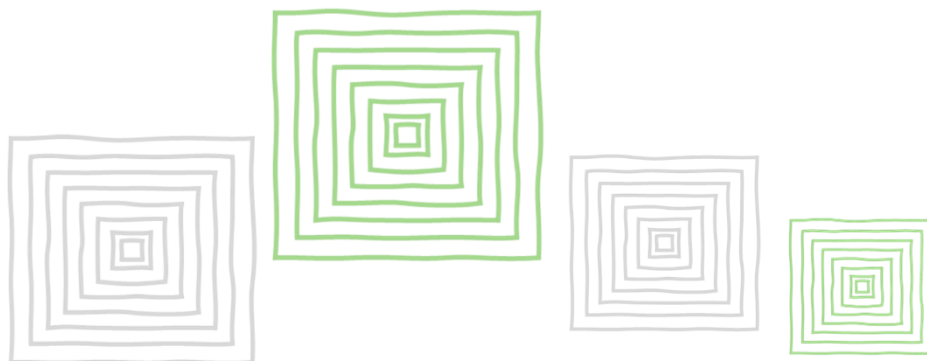

Jautājumi refleksijai

Kas likās visinteresantākais, veicot šo uzdevumu? Kādi bija lielākie izaicinājumi?

Ko apguvi, veicot šo uzdevumu?

Ko varēsi izmantot nākotnē, ņemot vērā iegūtās zināšanas un pieredzi?

Dzīvais jeb nemateriālais kultūras mantojums

DZĪVAIS JEB NEMATERIĀLAIS KULTŪRAS MANTOJUMS

2003. gadā UNESCO pieņēma konvenciju par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu.¹⁷ Šī Konvencija pirmo reizi nolika nemateriālo kultūras mantojumu – cilvēku zināšanas, prasmes un praktizētās tradīcijas – līdzvērtīgā lomā iepretim materiālā kultūras mantojuma vērtībām, kuru aizsardzības vēsture bija nesalīdzināmi ilgāka. Šādi Konvencija kļuva par pirmo juridisko instrumentu, kas izveidoja starptautisku tiesisko, administratīvi finansiālo aizsardzības sistēmu nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanai. Latvija tai pievienojās 2005. gadā.

Lai nodrošinātu atbilstošu saglabāšanas praksi dažādiem nemateriālā kultūras mantojuma elementiem, UNESCO uztur un katru gadu atjauno divus vērtību sarakstus – Cilvēces nemateriālā kultūras mantojuma reprezentatīvo sarakstu un Nemateriālā kultūras mantojuma, kam jānodrošina neatliekama saglabāšana, sarakstu. 2023. gadā abos sarakstos iekļauti 644 elementi no 140 valstīm.

Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma vērtības, kas izpelnījušās starptautisku novērtējumu un iekļaušanu UNESCO Cilvēces nemateriālā kultūras mantojuma reprezentatīvajā sarakstā, ietver Dziesmu un deju svētku tradīciju un tās simbolismu Latvijā, Lietuvā un Igaunijā (2008. gadā), kā arī Gaujas plostnieku amata prasmes, kas ir daļa no sešu valstu kopīgas tradīcijas koku pludināšanai (2022. gadā). Savukārt 2009. gadā, novērtējot nepieciešamību saglabāt trauslo Suitu kultūrtelpu, tā tika iekļauta UNESCO Nemateriālā kultūras mantojuma, kam jānodrošina neatliekama saglabāšana, sarakstā. Vienlaikus Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma vērtību izcelšanai un atzīšanai ir izveidots arī nacionāla līmeņa reģistrs, kurā no 2017. gada līdz 2021. gadam iekļauti 32 elementi.¹⁸

Nemateriālais kultūras mantojums ir ikviena jaunieša kultūras piederības, identitātes un pašapziņas avots. Tas ietver mutvārdu izpausmes formas, zināšanas, prasmes, kā arī artefaktus un kultūrtelpas, ko kopienas atzīst par sava kultūras mantojuma daļu. Nemateriālais kultūras mantojums tiek nodots no paaudzes paaudzē un ir mainīgs, jo mainās arī laiks un pats cilvēks. Latvijas Nacionālajā nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā iekļauj nemateriālā kultūras mantojuma elementus, kuri ir atzīstami par valsts aizsargājamu kultūras mantojumu un kuru iekļaušanai ir nepieciešams plašs attiecīgās kopienas atbalsts un līdzdalība. Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma vērtības jeb elementus var pieteikt iekļaušanai kādā no starptautiskajiem UNESCO sarakstiem, lai nodrošinātu starptautisku vērtību redzamību, veicinātu saglabāšanas labo praksi vai mobilizētu resursus neatliekamiem saglabāšanas pasākumiem.

Nemateriālā kultūras mantojuma izzināšana veicina cieņu pret savu un citām kultūrām, kā arī stiprina miera kultūru un iekļaujošas sabiedrības vērtības. Nemateriālā kultūras mantojuma aizsardzība ietver zināšanu nodošanu, uzturēšanu un praktizēšanu.

¹⁷ UNESCO (2003). Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu.

Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1533-konvencija-par-nemateriala-kulturas-mantojuma-saglabasanu>

¹⁸ Latvijas Nacionālais kultūras centrs. Par NKM.

Pieejams: <https://nematerialakultura.lv/par-nkm/>

Aktivitāte

KAS IR NEMATERIĀLAIS KULTŪRAS MANTOJUMS?

Mērķis	Palīdzēt jauniešiem izprast, kas ir nemateriālais kultūras mantojums, iepazīt Latvijas Nacionālo nemateriālā kultūras mantojuma sarakstu un identificēt jauniešu ģimeņu nemateriālās vērtības.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši apzina pasaules un Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma daudzveidīgumu un nozīmīgumu; spēj identificēt savas ģimenes nemateriālās vērtības.
Ilgums	90 minūtes.
Materiāli/aprikojums	Darba lapa NEMATERIĀLAIS KULTŪRAS MANTOJUMS, viedierīces ar interneta savienojumu, individuāli nepieciešamie materiāli prezentēšanai.

Gaita

Jaunieši iepazīstas ar nemateriālā kultūras mantojuma aprakstu, izmantojot darba lapu NEMATERIĀLAIS KULTŪRAS MANTOJUMS, un ar Latvijas Nacionālo nemateriālā kultūras mantojuma sarakstu. Tas pieejams šajās tīmekļa vietnēs <https://nematerialakultura.lv/par-nkm> <https://nematerialakultura.lv/nkm-saraksts/>.

Pēc tam jaunieši izvēlas vienu savu vai savas ģimenes, radu vai paziņu nemateriālo vērtību, kuru vēlētos ierakstīt Latvijas Nacionālajā nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā. Par to veido stāstījumu, prezentāciju, video, foto kolāžu vai praktisku darbnīcu saviem vienaudžiem, lai iepazīstinātu citus ar savas izvēlētas nemateriālās vērtības izcelsmi un nozīmīgumu.

Tad visi veido kopīgu nemateriālā kultūras mantojuma enciklopēdiju (digitāli vai papīra formātā).

Jautājumi refleksijai

Kāpēc izvēlējies konkrēto nemateriālā kultūras mantojuma vērtību?
Vai kāds no Taviem ierosinājumiem jau atrodams Latvijas Nacionālajā nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā?

NEMATERIĀLAIS KULTŪRAS MANTOJUMS

Par nemateriālo kultūras mantojumu dēvē no paaudzes paaudzē pārmantotu vērtību izpratni, ikdienas un svētku tradīcijas un savstarpējās saskarsmes paradumus, kas ir nozīmīgi cilvēka, grupas, kopienas vai sabiedrības skatījumā. Šis mantojums ataino aktuālu dzīvesveidu, un tālab to dēvē arī par "dzīvo mantojumu". Tas veidojies cilvēkiem mijiedarbojoties ar dabu un savu dzīves vidi un var aptvert kā senas, tā arī jaunas izpausmes formas.

Par nemateriālo kultūras mantojumu ir atzīti gan ikdienas paradumi (Vidusjūras diēta Grieķijā, Horvātijā, Itālijā, Kīprā, Portugālē, Spānijā, arī Marokā, alus kultūra Beļģijā u. c.), gan arī tradicionāla izklaide (piemēram, leļļu teātris Čehijā un Slovākijā), gan svētki (piemēram, vasaras saulgriežu uguns festivāli Pireneju kalnos Andorā, Francijā un Spānijā). Plašs piemēru klāsts ir saistīts ar mutvārdu kultūras izpausmēm un muzicēšanas tradīcijām (stāstniecības mākslas veicināšana Krūnuberjas reģionā Zviedrijā, dūdu spēle Slovākijā u. c.) un amatniecību (knipelēto mežģīņu darināšana Slovēnijā, koka laivu izgatavošana Norvēģijā u. c.).

Līdzās minētajiem piemēriem tiek izcelta arī tādu zināšanu un prasmju pārmantošana, kas sakņojas aristokrātijas vēsturē (piemēram, klasiskā jāšanas māksla un spāņu jāšanas skola Vīnē, Austrijā) vai arī augstā profesionalizācijas pakāpē (piemēram, mehānisko pulksteņu darināšanas prasmes un mehānikas māksla Francijā un Šveicē). Vienlaikus vērojams plašs skatījums uz jēdziena "nemateriālais kultūras mantojums" nozīmi, aptverot sabiedrības pašorganizēšanās dažādās formas (piemēram, kopīgu interešu aizstāvība caur kooperatīvu darbību Vācijā, irigācijas tiesas Vidusjūras piekrastē Spānijā). Tāpat arī aizvien vairāk kā kultūras mantojums tiek uzlūkotas zināšanas par dabu un tās resursu tradicionāls un ilgtspējīgs izmantojums (piemēram, lavīnu riska vadība Austrijā un Šveicē, biškopība kokos Baltkrievijā un Polijā).*

UNESCO veidotajos starptautiskajos nemateriālā kultūras mantojuma sarakstos iekļautas arī Latvijas vērtības – nominācija "Dziesmu un deju svētku tradīcija un simbolisms Latvijā, Lietuvā un Igaunijā" un multinacionālā nominācija "Koku pludināšana" ir iekļautas UNESCO Cilvēces nemateriālā kultūras mantojuma reprezentatīvajā sarakstā, savukārt nominācija "Suitu kultūrtelpa" iekļauta Nemateriālā kultūras mantojuma, kam jānodrošina neatliekama saglabāšana, sarakstā.**

Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma elementi jeb vērtības, kas atzīstamas par valsts aizsargājamu kultūras mantojumu un kuru iekļaušanai ir plašs attiecīgās kopienas atbalsts un līdzdalība, ir iekļautas Latvijas Nacionālajā nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā.

Latvijas Nacionālais nemateriālā kultūras mantojuma saraksts pieejams šeit:

<https://nematerialakultura.lv/par-nkm/> un <https://nematerialakultura.lv/nkm-saraksts>

Avots:*<https://enciklopedija.lv/skirklis/119514-nemateri%C4%81lais-kult%C5%ABras-mantojums>

Avots:** <https://www.unesco.lv/lv/nematerialais-kulturas-mantojums>

Aktivitāte

ATRODI PIECUS NEMATERIĀLĀ KULTŪRAS MANTOJUMA ELEMENTUS

Mērķis	Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma apzināšanās.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši apzina savas kultūras mantojuma vērtību, spēj to pamatot un izskaidrot pārējiem jauniešiem.
Ilgums	90 minūtes.
Materiāli/aprikojums	Darba lapa NEMATERIĀLĀ KULTŪRAS MANTOJUMA ELEMENTI, viedierīces ar interneta pieslēgumu, individuāli nepieciešamie materiāli prezentēšanai.

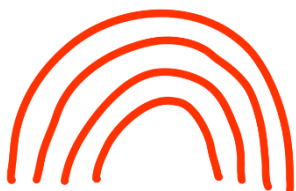
Gaita

Jaunieši iepazīstas ar darba lapu NEMATERIĀLĀ KULTŪRAS MANTOJUMA ELEMENTI un izvēlas piecus elementus, kas raksturo latviešu nemateriālās kultūras vērtības. Jaunieši var izmantojot darba lapā sniegtos piemērus vai/un izvēlēties citus elementus. Jaunieši digitāli sagatavo ilustratīvus materiālus par atklājumiem, pētot šos elementus. Tad prezentē tos, pamatojot savu izvēli un skaidrojot, kā izvēlētie elementi raksturo Latvijas kultūras mantojuma vērtības.

Jautājumi refleksijai

Paskaidro, kā un kāpēc izvēlētie nemateriālā kultūras mantojuma elementi vislabāk ilustrē Latvijas kultūru?

Vai tas bija sarežģīti – izvēlēties konkrētos elementus? Kāpēc?

NEMATERIĀLĀ KULTŪRAS MANTOJUMA ELEMENTI

Nemateriālā kultūras mantojuma elements – no paaudzes paaudzē pārmantotas, apkārtējās vides noteiktas, mijiedarbībā ar vēsturi, dabu un radošo darbību izstrādājušās mutvārdu tradīcijas un izpausmes, ieskaitot valodu kā nemateriālā kultūras mantojuma nesēju, spēles mākslas, paražas, rituāli, svētki, zināšanas un paražas, kas saistītas ar dabu un Visumu, tradicionālās amatniecības prasmes, kā arī ar iepriekš minēto saistītie instrumenti, priekšmeti, artefakti un kultūrtelpas, kam piemīt kultūrvēsturiska, mākslinieciska, sociāla, valodiska vai zinātniska vērtība un ko kopiena atzīst par savu kultūras mantojumu un ir apņēmusies saglabāt.*

Piemēri (ierosmei):

- tautasdziesmas,
- rakstaini adīti cimdi,
- ticējumi,
- austa vilnas sega,
- siera siešanas recepte,
- māla piena krūze,
- pīts grozs,
- prievīte,
- bērza tāss trauciņš,
- sklandrauši,
- spēle "Ādamam bij' septiņ' dēli",
- vērpjamais ratiņš,
- monēta,
- u. c.

*Avots:

Latvijas Republikas Saeima (2016). Nemateriālā kultūras mantojuma likums.

Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/285526-nemateriala-kulturas-mantojuma-likums>

LATVIJAS KULTŪRAS KANONS

Mērķis	Veicināt jauniešu interesi par Latvijas kultūras kanonu, iesaistīt jauniešus kultūras kanona vērtību izziņāšanā.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši iepazīst Latvijas kultūras kanonu un tā literatūras nozares vērtību izlasi; jaunieši veido izpratni par to, kāpēc konkrētās vērtības ir iekļautas kultūras kanonā.
Ilgums	90 minūtes.
Materiāli/aprikojums	Viedierīces ar interneta pieslēgumu, Latvijas kultūras kanonā iekļauto literātu fotogrāfijas.

Gaita

Jaunieši aplūko literātu, kuri ir iekļauti kultūras kanonā, fotogrāfijas. Literātu vārdi un uzvārdi var būt minēti, bet, ja jaunieši labi orientējas literatūrā un atpazīst autorus, tad uzdevumu pakāpi var sarežģīt, rādot fotogrāfijas bez autora vārda un lūdzot jauniešiem tos pateikt.

Kad jaunieši ir apskatījuši fotogrāfijas un noskaidrojuši redzēto literātu vārdus, viņi tiek aicināti dalīties idejās par to, kas šos autorus vieno.

Pēc tam jaunieši tiek iepazīstināti ar Latvijas kultūras kanonu un tā literatūras vērtību izlasi. Informācija pieejama šeit: <https://kulturaskanons.lv/list/?l=5#literature>.

Aktivitātes turpinājumā jaunieši tiek aicināti izvēlēties darba veidu, kā viņi veiks pētniecisko darbību par literātiem – individuāli vai mazās grupās. Tad izvēlas autoru, kuru viņi gribētu iekļaut kultūras kanonā. Jaunieši veic pētnieciskas darbības ar mērķi noskaidrot autora biogrāfijas, darba dzīves un citus faktus, kas būtu svarīgi pamatojumam, kāpēc šis autors būtu iekļaujams Latvijas kultūras kanonā.

Kad izpēte pabeigta, jaunieši prezentē savus radošos darbus lielajā grupā. Svarīgs ir ne tikai faktu izklāsts par izvēlēto literāta nopelniem, bet arī pamatojums vai argumentācija, kas var rosināt arī diskusiju lielajā grupā.

Jautājumi refleksijai

Pēc kādiem kritērijiem tiek atlasītas kultūras vērtības iekļaušanai kultūras kanonā? Novērtē, cik pilnīgs ir Latvijas kultūras kanons? Kā tajā pietrūkst? Varbūt kaut kas ir lieks? Argumentē savu viedokli.
Ir vai nav nepieciešama kultūras kanona digitalizācija? Pamato, kāpēc?

Aktivitāte

ORIENTĒŠANĀS SPĒLE GAISMAS PILĪ

Mērķis	Veicināt jauniešu interesi par Latvijas kultūras kanonu.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši iepazīst Latvijas kultūras kanonu un tajā iekļautās vērtības.
Ilgums	60 minūtes.
Materiāli/aprikojums	Orientēšanās spēles karte, kas ir iegūstama bez maksas Latvijas Nacionālajā bibliotēkā Klientu apkalpošanas centrā.

Gaita

Latvijas Nacionālā bibliotēka (LNB) piedāvā orientēšanās spēli Gaismas pilī.

Jaunieši ierodas LNB, kur viņi individuāli vai mazās grupās var doties ekskursijā pa LNB stāviem un, izmantojot orientēšanās spēles karti, atklāt apslēpto mīklu – Kultūras kanona dārgumus.

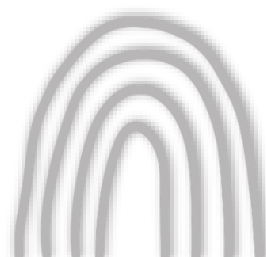

Attēls: LNB orientēšanās spēles karte

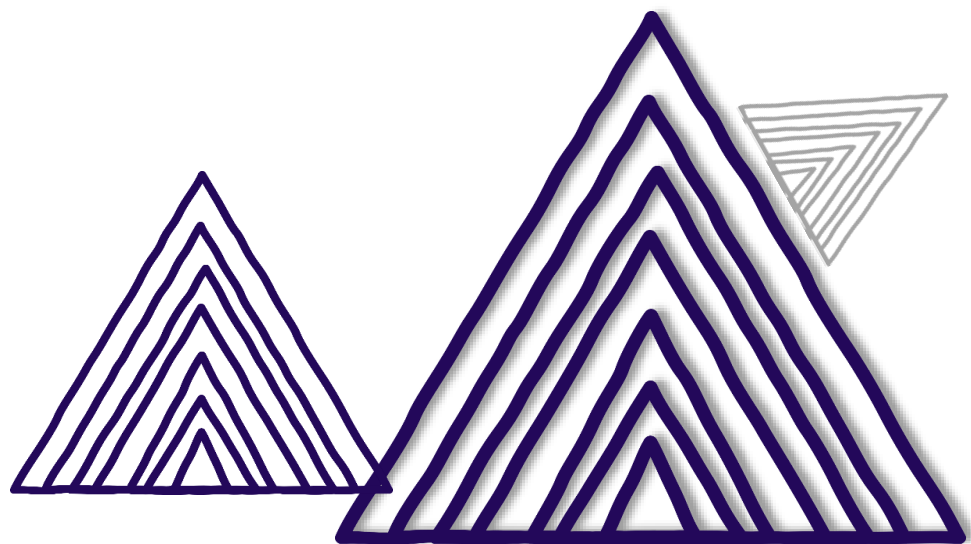

Ierosmes avots citām aktivitātēm par šo tēmu

Plašs metodisko materiālu klāsts, ko var izmantot dažādām neformālām aktivitātēm Latvijas kultūras kanona iepazīšanai, atrodams Latvijas kultūras kanona mājas lapā sadaļā "Metodiskie materiāli": <https://kulturaskanons.lv/metodiskie-materiali/>

**Digitālā satura radīšana
kultūras daudzveidības izcelšanai un
starpkultūru dialogam**

DIGITĀLĀ SATURA RADĪŠANA KULTŪRAS DAUDZVEIDĪBAS IZCEĻŠANAI UN STARPKULTŪRU DIALOGAM

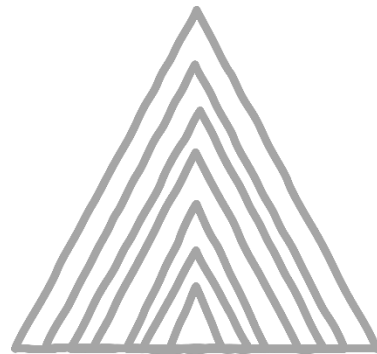
Starpkultūru izglītības kā prioritātes noteikšana ir svarīga demokrātijas un starpkultūru dialoga un starpkultūru lietpratības veicināšanā, un tā ietver savas un citu cilvēku kultūras identitātes atzīšanu.

Vērtības, kuras aktualizējamas starpkultūru izglītības kontekstā, ir: kultūru atšķirību un daudzveidības novērtēšana; cieņa pret atšķirīgām kultūrām; sevis dziļāka apzināšanās un izzināšana, kritiskā domāšana un kritiska kultūras izpratne; zināšanas par savu un citām kultūrām. Vērtību stiprināšana ir ilgstošs process mūža garumā.

Izmantojot digitālās informācijas vienības un iniciējot starpkultūru dialogu, jaunieši dalās ar savām zināšanām, informāciju, pieredzi, viedokļiem, sajūtām vai padomiem. Diemžēl, kā apliecina pētījuma rezultātu analīze, kuru veica Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes UNESCO Medijpratības un informācijpratības katedra¹⁹, zināšanas, kuras jaunieši iegūst skolā, nav pietiekamas, lai attīstītu prasmes un iemaņas, kādas šobrīd nepieciešamas, lai droši un prasmīgi darbotos digitālajā vidē. Tādēļ svarīgas ir zināšanas par rīkiem, ar kuru palīdzību varētu veidot dažāda veida saturu digitālā formātā.

Arī UNESCO iezīmē ietvaru starpkultūru kompetencei, kas ietver cieņu, pašapziņu, identitāti, raudzišanos no citām perspektīvām, ieklausīšanos, pielāgošanos, attiecību veidošanu ar citu kultūru pārstāvjiem.²⁰ UNESCO iezīmē arī riskus starpkultūru dialoga veicināšanai, ko rada globalizācijas procesu draudi, tostarp nevienlīdzība, populisms, ksenofobija, migrācija, vardarbīgs ekstrēmisms u. c. Tādēļ svarīgi ir meklēt inovatīvas pieejas, lai sekmētu starpkultūru dialogu ar neformālās mācīšanās metodēm.²¹

Radot digitālo saturu kultūras daudzveidības izceļšanai un starpkultūru dialogam, tiek izmantoti dažādi rīki: gan vienkārši un ierasti, tādi kā *Microsoft Word*, *Microsoft Power Point*, *Keynote*, gan sarežģītāki un mazāk izplatīti. *Thinglink* izmanto interaktīvu attēlu, videomateriālu un citus multimediju resursu radīšanai, *Buncee* – digitālā satura radīšanai un koplietošanu, *Kaltura* – video pārvaldībai un izveidei, *Nearpod* – informatīvām un interaktīvām izvērtēšanas aktivitāšu izstrādāšanai, *Pear Deck* – izglītojoša satura aktualizēšanai ar dažādām integrācijas iespējām, *Squigl* – digitāla satura konstruēšanai ar iespējām pārveidot runu vai tekstu multfilmā. Tie ir tikai daži piemēri no plašā digitālo rīku klāsta.²²

¹⁹ UNESCO (2018). Digitālā realitāte – tieši tāda, kāda tā ir.

Pieejams: <https://unesco.lv/lv/jaunums/notiks-diskusija-tiesraide-digitala-realitate-tiesi-tada-kada-ta-ir>

²⁰ UNESCO (2013). *Intercultural Competencies: Conceptual and Operational Framework*.

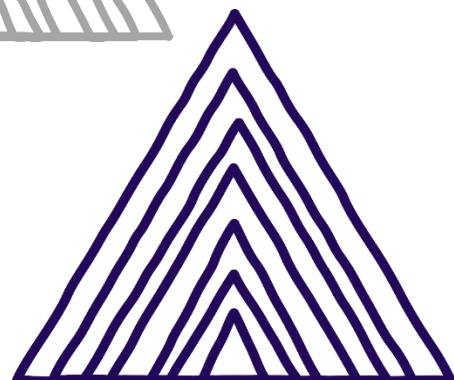
Pieejams: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000219768>

²¹ UNESCO (2022). *Measuring Intercultural Dialogue: A Conceptual and Technical Framework*.

Pieejams: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373442>

²² D.Jankalne (2020). Tālmācības risinājumi – UNESCO sagatavoti ieteikumi.

Pieejams: <https://epale.ec.europa.eu/en/node/151547>

Aktivitāte

DIGITĀLĀ SATURA RADĪŠANA STARPKULTŪRU DIALOGA VEICINĀŠANAI

Mērķis	Veicināt starpkultūru dialogu, radot digitālu saturu par starpkultūru dialogu.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši izzina starpkultūru dialoga veicināšanas iespējas un prot izmantot digitālā satura radīšanas rīkus, stāstot par savu, savas organizācijas, savas valsts pieredzi starpkultūru dialoga veicināšanā.
Ilgums	Ieteicama kā projekta aktivitāte (vairākas dienas); var arī tikt dalīta atsevišķās mazākās aktivitātēs.
Materiāli/aprikojums	Viedierīces ar interneta pieslēgumu, mājas lapu izveides sistēmas, video montāžas programmas un citi digitālā satura radīšanas rīki pēc nepieciešamības.

Gaita

Jaunieši tiek iepazīstināti ar UNESCO Starpkultūru dialoga platformu. Platforma pieejama šeit: <https://www.unesco.org/interculturaldialogue/en>. Platforma nodrošina iespējas meklēt un dalīties ar labās pieredzes piemēriem, publikācijām, izglītības materiāliem, programmām un projektiem, kas īstenoti kultūras daudzveidības un starpkultūru dialoga veicināšanai.

Jaunieši identificē platformā atspoguļotos labās prakses piemērus un atrod līdzīgus piemērus, kas īstenoti Latvijā.

Aktivitātes turpinājumā jaunieši individuāli vai mazās grupās izvēlas konkrētu ar kultūras daudzveidības izcelšanu vai starpkultūru dialoga veicināšanu saistītu piemēru no savas personīgās pieredzes, savas organizācijas, izglītības iestādes vai savas valsts dzīves. Kad ir izvēlēts piemērs, jaunieši atlasa tam atbilstošu digitālā satura radīšanas rīkus, lai izveidotu materiālu, kas raksturo tā būtību līdzīgi kā UNESCO Starpkultūru dialoga platformā iesniegtajos piemēros.

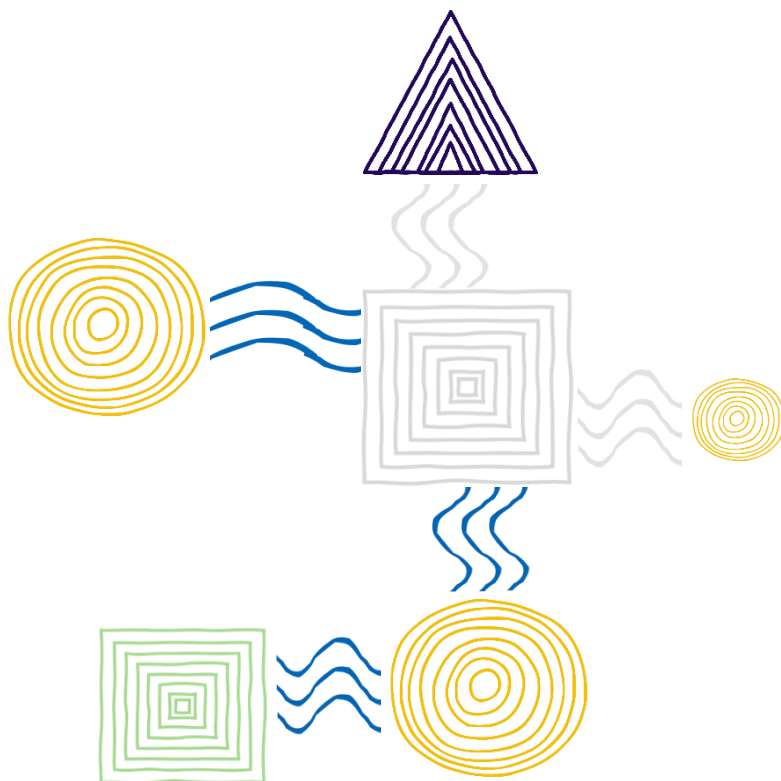
Jaunieši var veidot savu blogu, izmantojot, piemēram, bezmaksas mājas lapu izveides sistēmu 1s.lv. Tāpat jaunieši var izvēlēties veidot video operētājsistēmā *Windows 10* (video rediģēšanas un montāžas programmas – *Shotcut*, *Lightworks*, *DaVinci Resolve*, *Movie Maker*; *iMovie*, *VideoPad Video Editor* u. c.) vai arī animētu filmiņu, izmantojot platformu *wideo.com* vai jebkuru citu rīku un formu.

Jautājumi refleksijai

Kas UNESCO Starpkultūru dialoga platformā ir visinteresantākais?
Kāpēc izvēlēties aktualizēt tieši šo labās prakses piemēru?
Kāpēc izvēlēties konkrēto digitālā satura radīšanas rīku? Kādas ir tā priekšrocības un kādi trūkumi?

Kultūras mantojuma digitalizācija

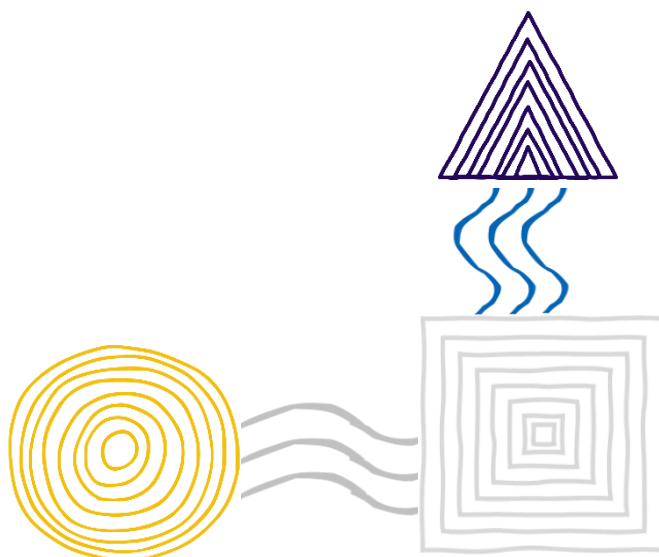
KULTŪRAS MANTOJUMA DIGITALIZĀCIJA

Kultūras mantojuma institūciju – arhīvu, muzeju, bibliotēku un radniecīgo organizāciju – galvenās funkcijas ir nodrošināt kultūras mantojuma uzkrāšanu un saglabāšanu nākamajām paaudzēm, veikt tā pārvaldību un nodrošināt tā pieejamību un izmantošanu sabiedrības informēšanai un izglītošanai. Turklāt kultūras mantojums visās tā formās ir jā saglabā un jānodod nākamajām paaudzēm kā liecība par cilvēces pieredzi un centieniem. Tā teikts UNESCO Vispārējā deklarācijā par kultūras daudzveidību.²³

UNESCO 2005. gada Konvencijā par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu teikts, ka valstu pienākums ir veidot priekšnosacījumus, lai sabiedrība varētu piekļūt kā pašu zemē, tā citās pasaules valstīs radītās kultūras daudzveidīgajām izpausmēm.²⁴

21. gadsimtā digitālās tehnoloģijas piedāvā daudzveidīgas iespējas pārraidīt un uzglabāt informāciju, kas rada gan jaunas iespējas kultūras mantojuma saglabāšanai un izplatīšanai, gan arī jaunus izaicinājumus. Dokumentu digitalizācija var pasargāt vērtīgus dokumentus no iznīcības, savukārt audiovizuālajiem dokumentiem digitalizācija ir vienīgais veids, kā nodrošināt to saglabāšanu nākamajām paaudzēm.²⁵ Digitālās tehnoloģijas strauji maina kultūras satura lietošanas paradumus un prasības satura pakalpojumiem. Kultūras mantojuma digitalizācija nodrošina plašu piekļuvi kultūrai un zināšanām, popularizē kultūras mantojuma bagātību un daudzveidību, kā arī sniedz ieguldījumu digitālā vienotā tirgus attīstībā. Digitālos kultūras materiālus var izmantot cilvēku pieredzes paplašināšanai, izglītojoša satura izstrādei, dokumentēšanai, tūrisma lietojumprogrammām, spēlēm u. c.²⁶

²³ UNESCO (2021). Deklarācija par kultūras daudzveidību.

Pieejama: <https://www.unesco.lv/lv/deklarācijas>

²⁴ UNESCO (2005). Konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu.

Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1593>

²⁵ UNESCO/UBC (2012). Vancouver Declaration. The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation.

Pieejams: http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/unesco_abc_vancouver_declaration_en.pdf

²⁶ Eiropas Savienība (2017). Eiropas Savienības Padomes secinājumi par to, kā veicināt piekļuvi kultūrai ar digitāliem līdzekļiem, galveno uzmanību pievēršot auditorijas piesaistīšanai,

Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c05689d3-df1a-11e7-9749-01aa75ed71a1/language-lv/format-PDF>

Aktivitāte

KULTŪRAS MANTOJUMA DIGITALIZĀCIJA

Aktivitātes saturs piemērs balstīts uz Daugavpils Marka Rotko mākslas centra apmeklējumu. To var īstenot arī citā mākslas centrā vai muzejā.

Mērķis	Iepazīstināt jauniešus ar kultūras mantojuma digitalizācijas procesiem: papīra digitalizācija, video/audio digitalizācija, kino digitalizācija, priekšmetu digitalizācija, nemateriālo vērtību un norišu digitālā fiksēšana; pilnveidot prasmi strādāt ar kultūras mantojuma digitālajiem resursiem.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši izzina kultūras mantojuma digitalizācijas piemērus mākslas centrā.
Ilgums	120 minūtes.
Materiāli/aprikojums	Ierīce ar interneta pieslēgumu.

Gaita

Jaunieši sagatavojas ekskursijai uz Daugavpils Marka Rotko mākslas centru, izpētot ilustratīvo plakātu "Digitālais kultūras mantojums".

Plakāts pieejams šeit: <https://www.varam.gov.lv/lv/jaunums/digitalais-kulturas-mantojums>.

Jaunieši izpēta šajā plakātā norādīto informāciju un izveido savu darba lapu kultūras mantojuma digitalizācijas izpētei mākslas centrā. Šo uzdevumu var veikt individuāli vai sadaloties septiņās grupās, katrai grupai iedalot izpētei vienu no digitalizācijas formu grupām.

Pēc tam jaunieši piedalās tematiskā ekskursijā Daugavpils Marka Rotko mākslas centrā, iepazīstot kultūras mantojuma digitalizācijas piemērus un atzīmējot tos savā darba lapā.

Pēc ekskursijas visi pārrunā pamanītās un atzīmētās kultūras mantojuma digitalizācijas formas.

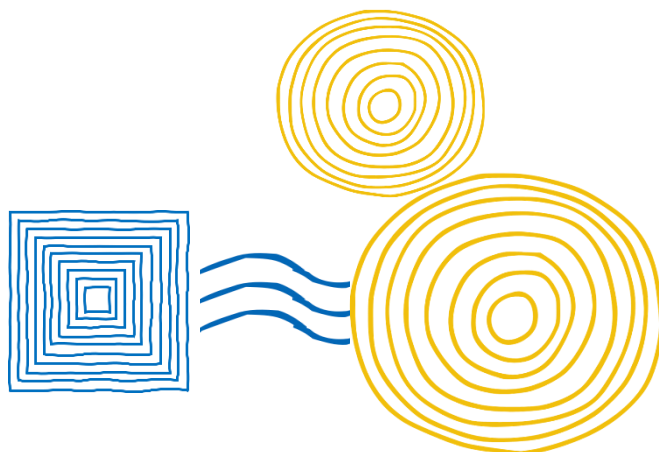
Jautājumi refleksijai

Kāpēc ir svarīga kultūras mantojuma digitalizācija?

Ko no kultūras mantojuma ir vissarežģītāk digitalizēt? Kāpēc?

Kas bija saistošākais no iepazītā digitālā kultūras mantojuma apmeklētājā mākslas centrā?

Kāpēc?

Mērķis	Iepazīt sava novada tautastērpa dizainu, izmantojot Latvijas muzeju un Latvijas Nacionālā kultūras centra digitālā kultūras mantojuma portālus un projekta "Katram savu tautastērpu" vietni.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši izzina tautastērpa komplektēšanas un valkāšanas pamatus, izprot atšķirību starp tradicionālo tautastērpu un tautisko tērpu.
Ilgums	60 minūtes.
Materiāli/aprikojums	Viedierīces ar pieslēgumu internetam.

Gaita

Jauniešiem tiek piedāvātas "Pastalu sacensības". Individuāli vai sadaloties mazākās grupās, jauniešiem pareizi jāuzvelk un jāsasien pastalas. Jaunieši viens otram var palīdzēt ar padomiem. Uzvar tas, kurš to izdara pareizi un visātrāk. Uzvarētāji saņem balvas.

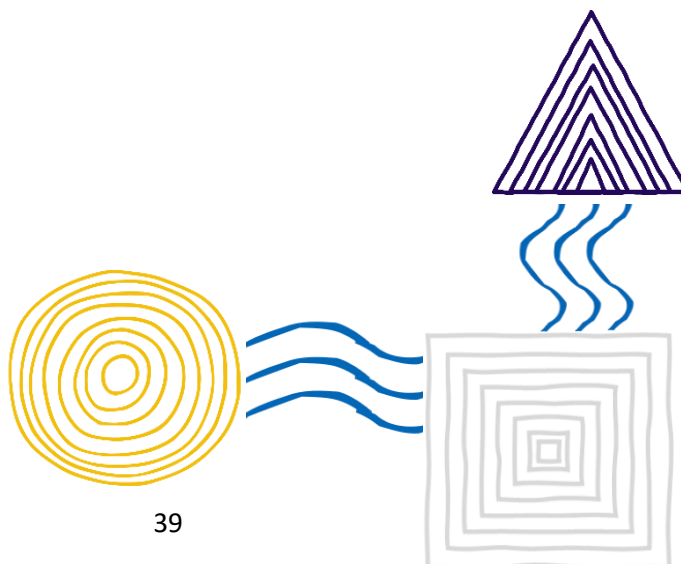
Jauniešiem tiek piedāvāti tautastērpa komplekti (gan puīšu, gan meiteņu). Jaunieši sadalās grupās un praktizē tautastērpa uzvilšanu ar iespēju sakomplektēt to no vairākiem variantiem. Jaunieši viens otram var palīdzēt ar padomiem.

Jaunieši tiek iepazīstināti ar digitālo rokasgrāmatu "Katram savu tautastērpu".
Rokasgrāmata pieejama šeit: <http://www.katramsavutautasterpu.lv/>.

Jaunieši virtuāli konstruē savu/sava novada tautastērpu: galvassega, rotas, bikses/brunči, villaine/mētelis, jostiņa, apavi, zekes, iepazīstot katras tautastērpa daļas nozīmi, īpatnības un valkāšanas paradumus/noteikumus. Šajā aktivitātes daļā ieteicama arī tautastērpu meistara iesaistīšana vai konsultēšanās. Jaunieši, kuriem rodas interese padziļināti iepazīties ar tautastērpa komplektēšanas pamatiem, vai iepazīties ar Aijas Jansones metodisko materiālu "Tautastērpa komplektēšanas pamati".

Jautājumi refleksijai

- Kas, konstruējot savu tautastērpu, ir nemainīgais, ko nedrīkst pārkāpt, lai atbilstu tradīcijai, un kur var variēt?
- Kas veicina pastiprinātu sabiedrības interesi par tautastērpu?
- Kādos pasākumos Tu uzvilktu savu tautastērpu?
- Kāds ir viedoklis par to, ka amatpersonas apmeklē publiskus pasākumus, gērbusās tautastērpos?

Mērķis	Izveidot savas dzimtas koku.
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši prot izmantot Latvijas Nacionālā arhīva digitālās platformas.
Ilgums	Ieteicams īstenot kā individuālu projektu; sagatavošanās individuālo projektu veikšanai – 60 minūtes.
Materiāli/aprikojums	Viedierīce ar interneta pieslēgumu.

Gaita

Jaunieši tiek iepazīstināti ar dažādiem dzimtas koku piemēriem. Vēlams, ka tas ir aktivitātes vadītāja dzimtas koks. Ar jauniešiem tiek apspriests dzimtas koka veidošanas mērķis un būtība.

Jaunieši tiek iepazīstināti ar Latvijas Nacionālā arhīva piedāvātajām iespējām. Informāciju skatīt šeit: <https://www.arhivi.gov.lv/lv/ieteikumi-dzimtas-petniekiem>.

Jaunieši apkopo ziņas par saviem priekštečiem: vārdi un uzvārdi; dzīvesvietas; dzimšanas, laulību, miršanas vietas un datumi (vismaz aptuveni); reliģiskā piederība (luterāņi, katoļi utt.).

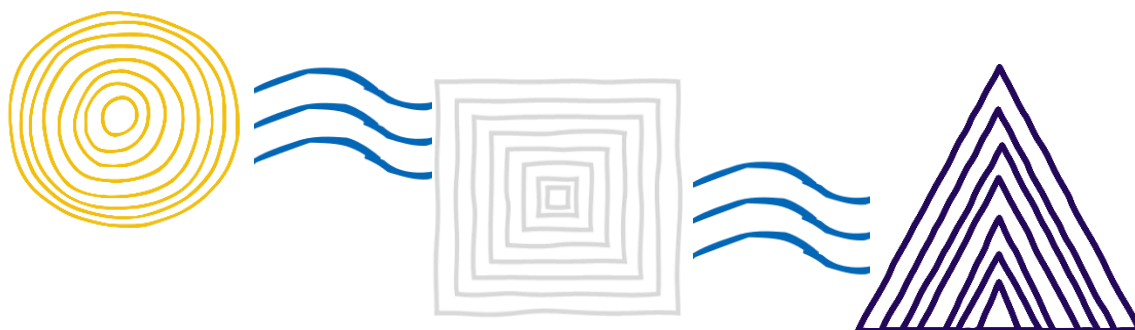
Jaunieši izmanto Latvijas Nacionālā arhīva virtuālo pieeju arhīvu materiāliem (raduraksti.arhivi.lv) un mēģina atrast jau zināmos radniekus šajā datubāzē. Jaunieši izmanto datu bāzi "Latvijas iedzīvotāju pasēs (Rīgas prefektūra)", ja zina tikai radnieka vārdu un uzvārdu, un, ka viņš bija dzimis "kaut kad līdz Pirmajam pasaules karam", bet dzimšanas vietu nezina. Jaunieši izmanto sadaļas "Latvijas Universitātes studenti (1919. – 1944.)", "Rīgas politehniskais institūts (1862. – 1919.)", ja radnieks mācījās kādā Latvijas augstskolā. Jaunieši izmanto datubāzi "Deportētie Latvijas iedzīvotāji (1941. – 1953.)", ja radnieki cietuši padomju masu deportācijās.

Datubāzēs atrastā informācija var kalpot par izejas punktu tālākiem meklējumiem arhīva dokumentu digitālo kopiju arhīvu kolekcijās: "Baznīcu grāmatas", "Tautas skaitīšana", "Dvēseļu revīzijas".

Jaunieši sagatavo stāstu par savas dzimtas koku.

Jautājumi refleksijai

Ko jaunu atklāji par saviem priekštečiem?
Ar kādām grūtībām saskāries, veidojot savas dzimtas koku?

Aktivitāte
IEPAZĪSTAM VIKI VIETNI (Wikipedia)

Mērķis	Darbojoties grupās, sagatavot ierakstu viki vietnē (Wikipedia).
Sasniedzamie rezultāti	Jaunieši prot rakstīt un publicēt dokumentus atvērtās piekļuves publiskajos medijos.
Ilgums	60 minūtes.
Materiāli/aprikojums	Viedierīce ar interneta pieslēgumu.

Gaita

Jaunieši tiek iepazīstināti ar viki vietnes (Wikipedia) būtību un veidošanas principiem.

Jaunieši sadalās mazākās grupās un, izmantojot "prāta vētras" metodi, izvēlas tematu, kas ir saistīts ar kultūru un par kuru viņi vēlētos sagatavot informāciju ievietošanai viki vietnē. Jaunieši pārbauda, vai šāda tēma jau nav iekļauta viki vietnē (Wikipedia). Ja ir, jāizvēlas cita tēma.

Jaunieši savās grupās izpēta norādījumus, kā tehniski sagatavot un ievietot informāciju viki vietnē.

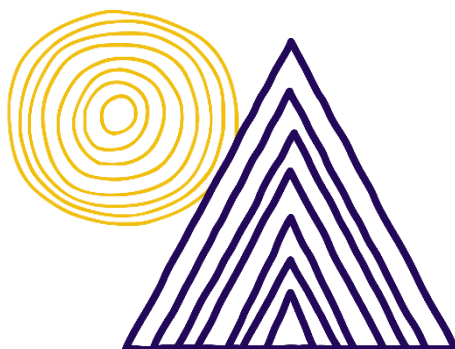
Jaunieši:

- ✓ izlasa viki vietnes politikas nosacījumus un augšupielādē rakstu, kas ir oriģināls, pamatots ar citātiem un kurā ir norādītas izmantotās atsauces paraugam;
- ✓ noskatās sadaļu *Help: Wikipedia Tutorial*, lai uzzinātu, kā rediģēt ierakstus, pievieno attēlus un formatē tekstu: <https://lv.wikipedia.org/wiki/Vikip%C4%93dija:Ievads>;
- ✓ izlasa sadaļu *Wizard for creating Wikipedia articles*, kurā ietverts rakstu vednis palīdzībai raksta publicēšanas procesā: https://lv.wikipedia.org/wiki/Vikip%C4%93dija:Rakstu_vednis.
- ✓ vingrinās viki vietnes rakstu izmēģinājumu lapā, ievietojot tur informāciju: https://lv.wikipedia.org/wiki/Vikip%C4%93dija:Smil%C5%A1u_kaste.
- ✓ nepieciešamības gadījumā noskatās internetā atrodamās citas videopamācības, kā sagatavot viki vietnes.

Tad jaunieši pēta savu izvēlēto ar kultūru saistīto tēmu, meklē uzticamus informācijas avotus un sagatavo vienkāršu tekstu ierakstam viki vietnē. Tekstam jāatbilst viki vietnes noteiktajām vērtībām un redakcionālajiem elementiem.

Jautājumi refleksija

Kas bija izaicinošākais, darbojoties viki vietnē?
Kādas ir viki vietnes priekšrocības un trūkumi?

CEĻVEDIS DIGITĀLAJĀ KULTŪRAS MANTOJUMĀ

UNESCO

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377068> – *Media and information literate citizens: think critically, click wisely!* (UNESCO mācību materiāls "Domā kritiski, klikšķini atbildīgi! Medijpratīgi un informācijpratīgi pilsoņi")

<https://idil2022-2032.org/> – *International Decade of Indigenous Languages 2022 – 2032* (Starptautiskās pirmiedzīvotāju valodu desmitgades (2022 – 2032) tīmekļvietne

<https://www.unesco.lv/lv/metodiskie-materiali> – UNESCO LNK veidotie metodiskie materiāli

<https://latvijasdargumi.unesco.lv/lv/> – informācija par UNESCO starptautiskajos un nacionālajos sarakstos iekļautajām vērtībām

Latvijas Nacionālā digitālā bibliotēka

lndb.lv – viss digitālais saturs vienā meklētājā

periodika.lv – laikraksti un žurnāli

gramatas.lndb.lv – grāmatas

audio.lndb.lv – vēsturisko skaņu ieraksti

kartes.lndb.lv – kartes

zudusilatvija.lv – digitalizēti senie zīmējumi, atklātnes, fotoattēli

industria.lndb.lv – digitalizēti muzeju priekšmeti, dokumenti, kinohronikas, fotogrāfijas un citi materiāli

Latvijas Nacionālais arhīvs

redzidzirdilatviju.lv – audiovizuālo, foto un skaņas dokumentu digitālā krātuve

eresursi.arhivi.gov.lv – datubāzes un virtuālie arhīvi, virtuālās izstādes un digitālās publikācijas

raduraksti.arhivi.lv – interesentiem par savas dzimtas vēsturi

qgb.arhivi.lv – LPSR VDK dokumenti

Muzeju priekšmeti

nmkk.lv – Nacionālā muzeju krājuma kopkatalogs

Tematiskās kolekcijas

kulturaskanons.lv – Latvijas kultūras kanons

dainuskapis.lv – Dainu skapja digitālā versija

garamantas.lv – manuskripti, attēli, audio un video ieraksti, un citas folkloras materiālu kolekcijas

letonika.lv – enciklopēdijas un vārdnīcas, palīgs informācijas meklēšanā par kultūru

runa.lndb.lv – Raiņa un Aspazijas literārais mantojums

stenders.lndb.lv – Gotharda Frīdriha Stendera literārais mantojums

braludraudze.lndb.lv – Brāļu draudzes teksti

dziesmusvetki.lndb.lv – Dziesmu un Deju svētku digitālā krātuve

academia.lndb.lv – zinātnisko publikāciju repozitorijs (akadēmiski raksti)

Citi avoti

apvidvardi.lu.lv – Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta sagatavotā vietne apvidvārdu vākšanai

ainavudargumi.lv – kultūrvēsturiskas ainavas

kulturasdati.lv – kultūras datu/objektu portāls

enciklopedija.lv – nacionālā enciklopēdija

diva.lv – digitalizēti video un audio materiāli

filmas.lv – latviešu filmas un plaša informācija par Latvijas kinematogrāfiju

ciltskoki.lv – palīgs dzimtas vēstures pētīšanā un ciltskoka veidošanā

satiecsavumeistaru.lv – informācija par tradicionālo amatu meistariem Latvijā un iespēju apgūt viņu arodu prasmes

katramsavutautasterpu.lv – ziņas par latviešu tautastērpa izcelšanos, komplektēšanas un valkāšanas tradīcijām

Papildinformācija par lībiešu kultūru

<http://www.livones.net/lv>

Lībiešu kultūra, valoda un vēsture – lībiešu valodas apguves un iepazīšanas rīki; lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīcas elektroniskā versija; lībisko vietvārdu saraksts; no lībiešu valodas latviešu valodā aizgūtu vārdu saraksts; pētījumi par lībiešu vēsturi un kultūru.

<https://livonian.tech/>

Atjaunotā lībiešu valodas vārdnīca papildināta ar skaņu; lībiešu vietvārdu karte; video materiāli valodas apgūšanai.

YouTube kanāli

Vērmōd. Dziedi līdzī un mācies lībiešu valodu!

Raidījumu cikls *Seven hours of Livonian – 1st hour/ Seis līvō kīel stuņdō – 1st stuņd* (Septiņas lībiešu valodas stundas).